

banlieuko presondegi ezberdinetan barreiatuak zituen Fadilarekin mintzatzea. Aljeriar jatorrizko Fadilak zapi iluna zeraman buruan eta zenbaite-tan, ez marrantatzeko, Edmeak ere buruko lili-zua zekarren: ohituraren erruz adiskidetu zirela erran zitekeen, hainbat non Edmeak ardi-gasna zatiak oparitzen zizkion Fadilari, honek bideko eskaintzen zion couscous pusKaren trukean.

Edmearena ez zen hirurogei urte hurbileko emazte baten bizimoldea. Ostiral gauean Baionatik abiatzen eta larunbatean Fleuryrako joan-jina egiten zuen, igande goizean Palombe-Bleuearekin herriratzen zela. Parisen bertan egoten ahalko zen bistan dena, Saint Michel eskualdean ostatua eta apartamentua zeukan ahizpak ongi-etorria egiten bazion. Baina ahizpak ez zuen legearekin arazorik nahi, terrorismo akusaziopean arrastatu semearen ama bera terrorista bailitzan. Destinu zakarra horrela baieztatzen zuen, ezinbestez: hondarrean, ezkaratzaren abagunea ukatzen ziotela, Ikerrenganako ibilaldiak askatasun uneak ziren Edmearentzat, batez ere Presoen Elkarteko kide politizatuegiekin ez bidaiatzea erabaki zuenetik. Hiri arrotz etsaian

galtzeko lotsaz agian, zioen emazteak irriinoa ez-painetan, hauek talde trinkotan bazebiltzan: lo, jan eta edan, guztia elkarrekin obratzen zuten. Garai onetako haietariko batzuen agerpenez oroitzen zen:

- Gure haurrak ez dira gaiztaginak, frantses eta espainol botereen kontrako borrokan eroritako gudariak baino: euskara salbatzea eta herriaren independentzia zurkaitzak dituzte indartzen!

- Ez horixe, ez dira hiltzaileak: boterearen ikurrak baizik ez dituzte errausten. Gureak bezain gazte suhar eta argirik ez dago...

Orduan baten batek *aupa* eta *gora* oihu artean, alaba ala semearen argazkia jalgitzen zuen sakelatik, treneko bagoian tinkatu lagunei errondan erakusteko.

- Iparraldeko anaiei!

Errioxako ardo zehargiz arradaz bete godaletan altxatzen zuen batek. Edmeak basoa ahortzen zuen lker itxuratuz eta ezin-erranak udalatzten zion gogoeta-saila isilduz: *bai-bai diozuenak dira gure umeak baina ez dute ongi egin, euskaldun zintzoak izanagatik, gaixtaginak eta hiltzaileak laguntzean edo hiltzaile eta gaixtagin bila-*

katzean. Bazekien horrelako eleak hortz artetik ihes joan balitzaizkion, orok berdin pentsatzen zutela jakinez, ez ziola nehork gehiago hitzik egingo. Baztertuko zuten. Oharrez ohar gutxie-tsiko. Herriak ez baitzuen barkatzen.

Hargatik behin, Amaiaren amarekin bagoian bakarrik zegoela erran zion, hauts-zorian:

- Haur terroristen gurasoak gara. Nik behintzat ez dut lkerrek egin duena sustengatzen; baina halarik ere, semea dudanez, ama gisa ikustera banoakio. Uste dut lkerrek hori argi daukala.

- Ez, Edmea, gureak ez dira terroristak, sartu ezazu hori zeure kasko-zokoan. Herriaren alderako ekintzaileak dira. Zureak bezalako arrazonamendu motelekin mutilok ez dute herriaren askapen prozesua bururaino eramaten ahalko, eta betiko etsaien aztaparretan gatibu egongo gara. Edmea kasu egizu erraten duzunari!

- Sentitzen eta bizitzen dudana azaldu dizut. Ez naiz zuek bezain euskalduna! Jende arrunte-tarik naiz eta nahikoa dut gurutze hau bizkarran eramatearekin, balizko beste sufrikariorik erantsi gabe.

Egiaz, seme terrorista baten ama izatea egiazki barnetik pairatzen zuen Edmeak, Amaia-
ren aitetamek harroki alderantzizkoa irizten
zuten arren. Pentsa bezate nahi dutena pentsa-
tzen dudana pentsatzeagatik, are gehiago gaizki
pentsatzen dudala: zer egin? Izena presoan la-
guntzeko zerrendetarik kentzea eskatzear egon
zen orduan, bere gain hartuko zituela semearen
behar afektibo eta ekonomikoak aitzinatuz.

Gaueko treneko solasa aipatu zuen Ikerrekin
aldi hartan: borrokaren gaia aireratzen zela, Ed-
meak berretsi zuen:

- Ez nauk hiltzaile-laguntzaile baten ikustera
heldu, baizik eta hi neure semearen bisitatzer-
a, inork ez baitu jada zeregin horretaz axolatzeko
kalipurik...

- Baina ama, zer derasazu?

Berinarekin atzealdeko mutiko gaztea harritu
zen. Amak zerraikan apalki:

- Gaizki egin duana ez diat nik ez baieztatzen,
ez eta sustengatzen -isildu zen Edmea,
hatsa hartzeko-. ETakoak hiltzaileak dituk. Ez
nezakala bortxa, haurrenganako urrikiaren ize-

nean, eneak ez diren ideiak gogoaren kontra plazaratzera!

- Ama, nork aipatzen du ETA?

- Inork ez, bistan dena! Zorigaitzez! Hobe lukek denen ahotan balitz eztabadagai. Baina hor duk beti pentsamenduaren gibelean, isilean, sekula garbiki agertu gabe, herensuge mehatxatzaile!

- Ama, zer gertatzen zaizu?

Ikerrek Edmearen matelan malko bi lerratzen segitu zituen. Emazteak akotea orekatu zuen, sudur hipako bat irentsi eta mokanesaz betezpallak torratuz gehitu:

- Nahiago diat bakarrik bidaiatu, hemendik hara.

Kartzelatuak burua apaldu zuen. Ordulariari behatuz ohartu zen zilegitzen zitzaien ordu eta erdiko jardunaldia bukatzen zihoakiela. Atariko zaindariatari batek Ikerren besoa tinkatu zuen:

- Allez! Terminé pour aujourd'hui!

- Ama, etorri arren datorren hamabostaldian, ez huts egin otoi!

Gizonak oihukatu zion gontz erraldoiekiko borta astun eta beilegiaren atzealdean desager-

tu baino lehen. Eta klask... zinominokatu zuen mentalki Edmeak: bukatu da! Klask ozen bakanean halaber bururatu ziren Parisera taldean egindako bidaiak, penak, zorigaitzak eta makurrak treneko bagoiaren borobilean bata besteari azalduz elkar sustatzen zutela, etsai erraldoi eta komunaren aurka.

Hilabete hartan Ikerrek ez zuen Hator presoen etxekoen batasunetik ukan ohi zuen mandata eskuratu: zetorrenean jateko, arropa zenbait, liburuak eta kartzelako idazkariari uzten zion dirua ekartzen zizkion amak. Erran behar zen ondorioz, Fleuryko beste euskaldunen partetik halako saiheste aieru bat nabaritu zuela mutikoak: edo munduarekiko bere familiako kontaktu bakarra edo preso abertzale kideak zituen galtzen; zaila suertatu arren, amaren alde egin zuen.

Edmeak biek pasatu zituzten une gogorak zeuzkan burumen RERaren sabelean Nike kaxketa gibelera zeraman alimaleko beltz baten ondoran ttattit ttotto zegoela. Bidealdiak markatuz, herrokatzen ziren Ivry, Vitry, Choisy, Villeneuve-le-Roi, Ablon, Athis-Mons, Juvisy, Savigny eta Epinay hiri-izenetarik haren esku-gain ilunetara

iragaten zuen soa Edmeak, fazinaturik: huntz itxuraz zizelkatu zilarrezko eraztunez hornitu auzoaren behatz sotilak eder kausitzen zituen eta, telebistan anitzetan ikusiaren ildotik, jazz aire bat pianoan jotzen irudikatzen zituen.

Gogoeta pinpirinka zerabilkion, arin eta astun aldizka: Sainte-Geneviève-des-Boisko geltoki hits eta pobrean jaistean oroitu zen Hator elkartetik nola kanporatu zuten, urte saria orduz pagatzea ahanzi zuelako estakuruaz balia; alabaina ez zen gehiagokorik aipatu, baina Edmeak erabaki horren oinarrian politikarekiko bere ezadostasuna zela bazekien. Euskal Herrian ardura gertatzen zen zenbaitetan funtsik gabeko arrazoi txepel eta umiliagarri batengatik edonor batasun batetik botatzea. Bere baitako nahaspulo desesperatuan honenbestez, galdez, ahalkez eta dudaz urraturik, zergatiak bilatzen zituen, hausten zen, zergatiak hain zuzen argiki ideologikoak baizik ez zirenean, baina agertu-ezinak, kanporatuari ohorerik ez egiteko. Duintasuna lehen.

Edmea xifritzen zen Poliziak ETA erakundea laguntzeagatik gazteak arrastatzen zituenean zein auhen, negar eta deitoratze gutxi aditzen

zen euskaldunen munduaren zurrunbiloetan: banda armatuak, muga etikoaren axolarik ez bailuan, ekintza gero eta bortitzagoak obratzen zituela, diskurtsoa ez zen loeriatik kantitzen.

- Gazte sutsu horiek ez dira gaiztaginak: gure haurrak dira.

- ETaren biolentzia deitoratzen dugu, baina ezin dugu kondena...

Kontzientziak lasaitzen zituen teoriak ontzeko eta bermatzeko trebe ziren, edo ginen, zioen Edmeak. Etsidura oiharririk ez zen sumatzen, denmendreneko dolorezko intziria aditzera emanaz, euskalduntasuna eta abertzaletasun suharra kolpatuko edo indargetuko bailiran: mamua ez zen mindu behar, bestela agian, are tzarragoa iratzar zitekeen edo intziri egileen kontra bihur zitzakeen pistolak eta fusilak. Egiaren errateko lker *erori* zen egunean, Edmeak ere ez zion barneko zauriari iradokipenik zilegitu: hortzak trinko eta zintzurra lehor zeukan, FR3ko sei minutuko emankizunean semea ETako organigramako hirugarrenaren konpainian Miarritzeko ostatu batean bazkariten zegoela gelditu zutela ikasi zue-nean.

Zenbait minutu lehenago hargatik, ezagutzen ez zuen Maider izeneko batek berria jakinarazi zion telefonoz. Egur eskailatzen ari zen Beinatangana lehiatu zen, oihuka:

- Iker! Iker duk! Preso hartu ditek!

- Bakea eman emaztekoa, ez duna ikusten lanean nizala!

- Iker dela, preso datxikatek...

Aljeriako gerlaz geroztik itxuraz elkortua zeukan senarra, aitzur eta gaztainondo puskekin teman abandonatu zuen. Maider hark Baionako komisariaren aitzinean bilduak zirela erran zion. Haietara abiatzeko xedea zeukan.

- Jantziak ekar iezaizkiozu! Segur da Parisera eroanen dutela gaur edo bihar.

Arbideko Yvonne deitu zuen. Herstura horietarik iragana zen hura jadanik, Mikel hondarrean libre eta herrian erlegintza ogibideaz ohaturik zeukala, hein bat normalki. Alabaina hamabost urte lehenago IKren inguruko terrorismo afera baten kariatara giltzaperatu zuten Mikel. Adiskide minak ziren bestalde: seroretako dendari-eskolatik pasatuak ziren eta irri algara mozkor artean, beraien senarrak, biak Aljeriatik itzultzen

zirela, batera *frekantatu* zituzten. Segur aski Edmea Yvonneren gizonarekin ezkonduko zen sentimenduz, tipus-tapasean Yvonne ez balitz Renez haurdun geratu, eta alderantziz.

Zena zela bizitza osoko urrats garrantzitsuenak oro elkarrekin eramane zituzten: umeak adinekoak zituzten, urtero Iratira ateraldi bat egiten zuten, eskualdeko jaietan dantza bat edo beste eskaintzen eta Lourdeserako larrazkeneko beilara joaten. Mikel Yvonneren seme gehiena zen, etxeko pentsatua eta bistakoa zenaz, preso egon zen denbora etengabearengatik, Thierry bigarrena, hautatu zuten Larrondoko segidarako.

Yvonnek Edmearen deiari baietz ihardetsizion. Adiskidearen beribil handi eta erosoan Baionara heldu zirenean, komisariaren aurrean jende multzoa begimendu zuten, *Iker eta Txupas askatu* idatzirik zeraman banderolaren gibelean zutik, ikurrinak gora zatzizkatela.

Sainte Geneviève-ko geltokitik kanpora jo zuen Edmeak. Kartzelara zihoan autobusaren atean plantatu zen, jada hor metatzen ziren ama, ahizpa eta emazte beltz, arabe, asiar eta

pobreak ziruditen zurien herrokan. Usain onak, izerdiak eta jatekoen baporeak nahasten ziren, Edmearen burua itzulipurdikatuz. Argi zen aldion lkerri zekarkion ardi gasnak urrin bortitzegia zuela. Urrinek airea zirikatu arren, izpiritua iraganaren pentzeetan alha bazebiltzion; halaz bazen bi urte lker eta Txupas izengoitia zekarren Josean arrastatuak izan zirela eta ez zituzten oraino jujatu, bi urte, Edmeak hamabostero kasik bide hau egiten zuela.

Kasik zioen, ezen bularreko mamografiaren ondotik, harrapatu zioten minbiziaren kausaz artatu zuten hiru hilabeteetan ez baitzen tren eta autobusen itzaletara hurbildu, mutikoaren bisitatzeko. Ahal zuen neurrian Germenak zukeen amaren lekukoa hartu. Artean Yvonnek bizpahiru gutunez lkerri etxeko eta amaren berriak helarazi zizkion.

lker arrastatua izan zenetik, Edmeak bi pentsa-ildo zeramatzan: batetik gaez, amets egiten zuen makur-ekarleak zitezkeelakoan haurrak urkatzen zituela sortu arau eta tanpez iratzartzen zen, izerdi eta hatsanka; bestetik zoritxarreko egun hartarik Hator elkartetik kanporatu zutene-

raino, iruditu zitzaion uhin batek bultzaturik aurreratzen zela, ez zuela bereberetik ezer obratzen. Beinat izugarriko egoera apatikoan behera zihoan, biziarekiko interes jada ahula erabat itozten bailihoakion.

Presoen batasuna denez axolatzen zen, diru bilketaz barne. Emaztea beraz Euskal Herriko eskualde ezberdinetan agertu zen, presoak etxera zapi beltz zein gorria lepoan zintzilik. Behin edo bietan mikroaren parera hupatu zuten, semeak jasaten zituen bortizkeriak eta askatasun murrizketak aipatzeko, haustear zebilen malkoen korroka ahotsean. Jendeak ikaragarriko ama bailitzan txalotzen zuen, biba zu, aupa, oihukatuz eta ausartzen zen:

- Iragan bisitaldian parluarrera heltzeko bidean bost aldiz biluzi dute. Ez du egunkari eta gutunik ukan azken aldian: umiliatzen dute. Baina morala dauka: kontzientzia lasai duela erran dit anitzetan eta sinesten dut, nahiz eta...

- Preso-ak Etxe-ra!

Taulako ekintzaren kudeatzaileak oihukatu zuen, Edmearen hitzaldia moztuz eta anderearen dudak guztien buruetarik at mantentzeko es-

loganez indartu barrakia bat eraikiz: Eskerrik asko Edmea...

- Preso-ak Etxe-ra! Preso-ak Etxe-ra! Preso-ak Etxe-ra...

Haurrak preso zeuzkaten familia kideek eta presoen sustengatzera bezain horditze on bat atzeman eta neska zenbait «altxatzera» gertaturiko multzo gotorreko zintzur zabalek mailuka segitzen zuten. Edmeak orduan populua aztertzen zuen: aho bat, sabel bat eta pistolak kilikatzeke bosna behatz baizik ez zituen itxuratu. Ez zen begitarterik, ez irrik, ez eta esku-ahur irekirik. Goiti egiteko gutizia tripan gora igo zitzaion.

Hargatik, animatzen eta ederki laguntzen zioten taldea estimatzen ikasia zuen. Ez zekien hila bete batzuk geroago, orain justuki, nahiagoko zukeela bakarrik ibili Austerlitzan arrailtzen ziren gauerdiko trenetan eta Fleuryko kartzelako burdina berdezko atearen maldan ezagunekin lerroetan, hitzorduaren aiduru.

Yvonne ez zen besta herrikoi horietara nehoiz etortzen; ez zituen Hatorko zuzendarien ideia berdinak. Mikel IKn sartu zitzaion eta Iparraldean naski istorio ezberdina zen. Baina Edmeak

sudur-pean jartzen zizkion presoak hurrera eta askatzeko izen-biltze paperak ez zituen baztertzen eta sinadura marra fin biren artean kokatzen zuen, xumeki, adiskidantza osoz segurki.

Borrokan eta GALen estatu terrorismoaren ondorioz hil gudarien omenaldi igande batean beltzura dorpe eta arraro batek gatibatu zuen Edmea: elkar tearen oinarria beti odol-berritzen zihoan. Nola iharduki ez zekiten guraso gazte batzuen parean suertatu zen. Hemezortzi urte baino ez zituen Irati erakunde armatuko baten konpainian Gers eskualdean Poliziak hartu zuen. Edmeak sentitzen zuen bikote haren tristura, eta elkartasunik ez balitz, ETA eta euskalduntasunaren kontra asaldatuko ziren, beren alaba maite bakarra ebatsi ziotelako, eta zerendako? garrasituko zuten, zerendako jauna? errepikatuko zuten elkarrizketa ozenean. Erantzunik espero gabe. Nehoiz. Baina batasuna, laguntasuna, diruzko eta moralezko sustengua nabari zen; halaz, gertakaria jasaten zuten, hilte gira eroaten ziren ardiak bailiran. Irati ez zitekeen berehalakoan kartzelaren xederatik libratuko.

Larunbat arratsalde hartan, bisitatzailen uholdea errezibitzeko, Fleuryko gizonen presondegiko atea ireki ziren. Marea ilun eta koloretsua ematen zuen esperoan zeudenen lerroak. Higitzen hasi zenean, Edmeak zakuak eskuratu zituen eta jende oldeak bultzaturik abiatu zen, hinki-hanka. Gela berde handi batean kausitu zen. Bitrazko hormen atzealdean kartzela ikusten zuen, semearen eguneroko egoitza: eskaile-rak, zaindarien ttattolak, eta leihotik paseialeku hertsia. Bere makurrean xantza zeukala zioen, guraso frankok hainbat bide bazutelako Paris baino anitzez iparreragoko ez-tokietan ziren bahi-tokietara heltzeko. Erraz zitzaion emazteari ohituraren ohituraz Fleuryratzea eta arratsean berean Austerlitz-en Madriler a zihoan Palombe Bleue haren magalean kabitzea. Auzitik landa, Bordele ondora edo agian Tarbesera ekarriko bide zioten *bere* Laurendi.

Mirazkatua izateko aldia jin zitzaion. Xume-xumea eta muturik jasan zuen, umiliagarri zerritzon zaindaritzako gardien ekina. Zakuan bi liburu eta gasna puska bat zeramatzan arren pasatzera utzi zuten: ez zekien zer zitzaion zilegi

eta zer ez; menturaz zaindarien umorearen arabera zela ondorioztatzen zuen, batek sakon *pasa* erran ziola. Bisean-biseko gela tepo beilegian plantatu ziren herrokan. Kartzelako funtzionario batek bitraz setiaturiko tartetxoan seinalatzen zion jargian pausatu zen. Orena edukiko zuen lkerrekin herriko azken berrien trukatzeko, arakatzeko, harenak xeheki entzuteko eta hurrengo aldirako hark behar zituen arropa edo aldizkari zerrenda arraposki idazteko.

Iker etortzearen beha zegoela, hirurogei minutu horiek zoritxarrari ebatsi zorion-uneak zirela zirudion eta bihotzaren ponpak susmatzen zituena: haragizko ponpak segundo bakoitza markatzen zion. Presoak zetozen gelako bortatik Iker gorpuzkera ederra aitzinatzen miretsi zuen zaindarien artean: osagarrian ematen zuen, zelda barnean kirola egiten eta egunaren barnean zurgintza-atelierrera joaten zela segurtatzen zion amari: *zer masakrea!* pentsatu zuen Edmeak.

Zenbait hilabete lehenago presoan aldeko besta batean argazkitan begimendu Iratiren portreta irristatu zitzaion kolkotik eta muinak urratu zizkon oihua errepikatu zuen: *zer masakrea!* Hil-

tzea helburu bakartzat zeukan erakundea laguntzeagatik! Euskararen alde ari zirela zioten, euskara zen borrokaren giderrik aurkezgarriena, bostere bekaitza eta bereizketa politikoa ez aipatzeko. Baina Edmea zalantzaz zegoen: baserriko solairuan Ikerrek bi astez ezkutatu zuen Ternuaren antzera, erresistentzian sarturiko gazte gehienek euskara ez zekiten eta barra-barra espainolez mintzo ziren edo frantsesez, ikaragarriko kastelar aieruarekin. Pistola hartzea erosoagoa zen nonbait euskara biziartzeko, hizkuntza berreskura eta erabiltzea baino!

Zernahi gisaz orduan, Ikerrek aski karba egirik eman zion Edmeak Ternua ustezko mendizalea selauruan aixolbetzeko baimena. Emazteak mutikoa bere haurra bailitzan artatu, ase eta garbitu zuen. Ordea, klandestinitatean zebilenaz mesfidatzen zen etxeko anderea, baina ez zuen deus erran, ez dudarik, ez galderarik, ez oharrik. Beinatsu zegoen, ez zen bere egitekoa eta semeak txiki-txikitatik edozer obra zezakeen: Iker ez zen berea eta gizonari berdin zitzaion.

Iker, Ternuarekin ez, baina Txupasekin arrastatua izan zen.

Hirurogei hamarkadako lehen abertzaleetarik zen Erramun osabak aldiz, Ikerren ekintzak, balentziak eta agerpenak oro txalotzen zituen, bereak noiznahi eta hanpurus kontatzen zituela:

- Frankoren garaia zian, eta Mikelen 2CVaren kofrean ez diagu sekula jakin nondik heldu ziren armak kargatzen gintian. Luzaiden muga pasatzen genian Irungo abertzale batzuei martxandizaren helarazteko. Baginian guardetan berriemaile bat, guarda lo zirela hark heiagora eta gu pasa.

- Eta ez zineten arrastatuak izan? -Ikerrek, osaba soaz jaten zuela.

Orduan Erramun harroki zutitzen zen, eria zut-zuta hizketan zarraikala:

- Ez. Ni ez bederen. Baina Mikelek bai, bizpahiru hilabete higatu zitian Iruñean preso, fraide komentu batean. Aspaldiko gauzak dituk, hire aita Aljeriatik itzuli eta ezkondu zen urtea zitekean. Apezak eta jende parrasta bat mobilizatu zuan Mikelen askatzeko, apezgaia zelako. Erreusitu genian alafede!

Osaba isiltzen zen unea gogoan zeukan Edmeak eta hamalau urteko Ikerren ordez, klan-

destinitatea, terroristei laguntzea eta beharbada hilak baziren ekintzetan parte hartzeagatik kartzelatutako mutiko gogor eta zainartaren bisean-bisean adi segitzen zuen.

- Ama.

- Etorri nauk aldi honetan ere. Hiretako gauza on zenbait utzi ditiat zaindaritzan.

- Gasna erdi bat?

- Bai.

- Zeldako kideekin partekatuko dut. Eta Elena zertan da?

- Ez zekiat.

Edmeak isiltasuna neurtu zuen, Elena beste batekin zebilela bazekien arren.

- Noiz ilkiko haiz, Iker?

- Ene abokatuak egin behin-behineko askatasun galdea berriz ezeztatu du jujeak. Eta auzia bitartean libratzen baldin banaute, Parisen bizitzera behartuko naute.

- Beha ezak Iker: nahiago haut Parisen libre bisitatu ezen ez eta zoko urrin likitsa darien lau murru hits hauen artean.

Emaztearen begietarik behera bat-batean isuri ziren malkoak zehaztu zituen Ikerrek. Ama-

ren pentsua iraultzen zuena erraz irakur zezakeen: semea aske izaten ahal zela ETaren laguntzeko zeregin txepel horietan zinpurtu ez balitz, familiari anitz kostatuko zitzaizkion hamar urteko presondegi zigorra emanen ziotela paper faltsu eta arma debekatuekin ibiltzeagatik eta ilunpearen su-apalean gaztaroa erreko zitzaiola. Edmeak soa semearenean iltzatu zuen.

Ordua ahitu zitzaien. Zaindaria Ikerren gibelean zeuden, agurren zeremonia hautsi nahi ez bailuten. Amak eskuak bitraren gainean pausatu zituen. Iker zutitu zen eta, aterantz erdi-bihurturik, despeditzeko moldean ahurra doi-doia mugitu zuen. Edmeak, orduan, xuxurlatu zuen:

- Nork erranen du *aski*? Nork du gazte lapurreta honi *geldi* deiadartzeko kemena edukiko? Nork futxo? Madarikatuak ote gara?

Maskaratuak eta base-ball makilak eskuetan zatzizkatela etorri ziren gauerdi aldera. Poterne izeneko baratzean gertatu zen borrokak ordu laurden bat baino ez zuen iraun, baina odolak denak ziliportatu zituen eta, hor, lagunez osatu borobilaren erdian, konorterik gabe zetzan Yves, hedailo. Herioa zekarten txori basatien moldean barreiatu ziren gero erasotzaileak, taldeko nehork ez zuela mendekatzeko zein higitzeko astirik ukan. Alta hitz emana zioten elkarri oldartu zitzaizkiela, duintasunaren eta lekuan lekukoak zirelako aitzakiaz.

Eraso-zimiztaren unean, esku huts soilez gerizatzen zituzten buruak eta gorputzeko gune ahulenak oro: debaldetan. Etsaiak kolpeka ari ziren, parkeko argi zurbailaz baliatuz are indartsuago ekiteko. Zintzur heiagorak eta oihu elkorrak hauteman ziren, besteek joka animatzeko ozenarazten zituzten orroen gainetik. Hondarrean paristarrak desagertu eta bazterrak lasaitu zirenean, besoak balantzan, Yvesen sorbaldatik

isurtzen zen jario gorriaz ziliportatuak, huts geratu ziren:

- Zer egin behar dugu orain?
- Alde hemendik, Poliziak ez diezagun Yvesen hiltzea lepora.

Kastela zaharra urduri zegoen, lurrean zetzanari deika:

- Yves? Yves? Ez hadila hil! Otoi...
- Azken hatsa dik.

Talde burua zirudien Thierryk, gorpuari beha, gurutzearen seinalea marraztu zuen, edale amorratu keinuz:

- Gure aita zeruetan zarena... Emaguzu gaur egun hontako ogia, barkatu gure zorrak guk ere gure zordunei... Putxas zein da segida?

- Ahantzia duka? Ez haut nik lagunduko, aspaldi badik ez naizela elizetan sartzen. Atean egoten nauk eske.

- ...Guk ere gure zordunei barkatzen diegun bezala, amen -otoitzaren bukaera marmaratu zuen Philippe gazteagoak, zainengatik agian, karkailaka.

- Isilduko hiza, mutiko deabrua! -Thierry era-siaka akitzen zen-. Yves hilik eta hi irriz! Bazau-ka!

- Ez zaukuk, ez, gaixo gizona orain asaldatu-ko! Soik ninikak ubeltzen ari zaizkiok! Arren hertsiezazkiok begiak, ezin diat gehiago!

Hilotzaren aldamenara makurtu zen Thierry. Txapela kaskotik kendu eta izua gatibatzen zuen hondamendiaren sakonera apaldu zizkion betazalak. Leihoak zerratzen bailituan. Mundu baten sarrera lurrez emokatuko bailuan. Behin betiko tapatuko. Zintzurra tinkatu zitzaion eta berriro *Gure Aita* murdukatzeko saioari ekin zion, gune berdinean behaztopatuz. Kideek ezpainak josi zituzten, ez trufatzeko. Pobreak eta eskaleak ziren, baina jendetasun apurraren jabeak ere bai: Kastelak ardo zakar pinta bat ireki eta botila, inguruan bilduak zirenei eskaini zien, hil-beilaren hasiera markatzeko:

- Edan dezagun, piskolatzeko! Thierry kluka bat irents ezak Yvesen oroimenez. Eta gero zuek, Jules eta Philippe! Edan dezagun bada, heriotzaren mehatxua haizatzeko eta mozkor gaitezen!

- Harritzen naiz -ahoskatu zuen ez tulka Julesek edaria kontra-zulo zeriola- ardo txar hau zenbat maite zuen Yvesek! Nik jada ezin diat hurrua.

- On ez bazaik, utz ezak besteendako -Philippe itsuski egarri zen.

Kastelak belarria luzatu zuen:

- Ixo! Heldu dituk! Gazteluko aterpe horren maldara goazen!

Hala egin zuten. Poternako baratzeetarik Baionako hirira joateko erabiltzen zen tunelaren itzalpean ezkutatu ziren, dardaraka, metatuak, bata besteen bihotzen punpak estereotan antze-man zitzaketela. Beldurrak atxikitzen zituen eta bidean besta sobera eginik goraki kantuz eta eleketa multzoan zetozen ikasleak zirela ohar-tzean, doi bat jabaldu ziren. Alkohol, pixa eta izerdi urrina zeukan gorputz puloaren aitzinetik pasatzean, baten batek erran zuen:

- Baina zer ari da Polizia? Beha ezazue hordi hori lurrean zabal-zabala eta besteak hor traban!

- Alajinkoa... Gobernuan banintz, akabatuko nitek pobre gisa kontsideratzen diren alfer zorri-

tsu horiekin: karrikak garbi litezkek eta jendeak lanean balekebale!

- Biba hi!

Mutikoaren besotik zintzilik zebilen neskatxa ederrak kurukurukaz zerraikan. Ilunpe zakarrean eskale bihi batek ez zuen gazteen ele-balentriarekiko arraileria edo iharduki gogorik. Gorpua ekidinez Yvesen ondotik iragan ziren, eta tunelaren azpian pobrezia laburbiltzen zuten behialako urrinei neskak zeraman Dior-en Addict perfume ezitia gehitzen zitzaien. Thierryk goiti egiteko tiorria nabaritu zuen erraieran:

- Nahasketa hori da munduaren usain tepoa...

- Eta gure soin meharretan, base-ball maki-len oiharra! -Julesek Thierryren sententzia aberastu zuen ahapez.

Estudianteak gauean urtu ziren.

Iragarria zen arren, gau hartan gertatu zenak uholdea ematen zuen. Baionako Besten karietara Paristik etorri eskale-taldea karriketan eske zeuden etxekoei eldarnioka hasi zitzaien, zakurrak haien aurka haiatzen eta noizbait lekutuko zituztela mehatxatzen. Behin edo bietan ele go-

gorrak jazarri ziren, kolpeak banatzen eta biltzen zituztela. Paristarrak nagusiak bezala zeuden, tokiko herrestak hiriaren hegietara bidaltzekotan, hauek asaldatzen ez baldin baziren.

Thierryren bandakoak ez ziren ez denak euskaldunak: sorguneak soilik osatzen zuena non-baitasuna? Zena zela, Kastela zaharra salbu, gaineratikoak bizitzaren uhin likitsek Baionako har-kaitzetan aurtiki itsas-belarren antzekoak ziren: non-ik ez zuten, Baionako Poterne baratzeetako izarren aterpea baizik. Ez ziren denak sainduak ere. Borroka luze eta latzaren ondorioz kontrolatzen zuten beraiena zeritzoten eremua. Tunelaren bestaldean ez zuten areriorik edo konkurrentziarik onartzen.

Erran behar zen ordea, enpresen munduan diruarentzat eta boterearentzat nola, pobreen artean hala tokien, batez ere lo eta eske tokien zaintzeko guduka hilgarriak sutzen zirela noiztenka. Thierryren bandakoek, nahiz eta handik lekora kide gehienak eritasunez, akiduraz eta etsiduraz hil ziren, garai hartan Pelele Pupu animale-lodiaren saldoa Poternatik kanporatu zuten. Orain, Thierryren eske-lagunak ziren laba-

naren harian dil-dil, Paristik jin mutiko basa horien parean. Ez ziren hauek leialenak, pataskak oro irabazten baitzituzten base-ball makilak erabili eta aireratuz. Izugarriko zauriak eragin zitzaieten. Biolentziak ozkak neurtu ezinak ziren janik. Neurtu eta geldiezinak aldi berean.

Erasoak odoltsuegiak zirenean, Thierry eta Jules komisariara bazihoazen paristarren kontrako kexua aurkeztera: galdezketak zirauela, polizia-andereak etsaien izen-deiturak eskatzen zizkieten eta behaztopatzen ziren, ez zekiten, mutu zeuden. Hondarrean, beti erantzun berdinarekin ateratzen ziren polizia-etxetik:

- Konpondu zaitezte zuen artean! Ez dugu guk deus egiten ahal!

- Baina zitzifikatuko gaituzte!

Jules izutzen zen hori entzutean. Polizia-andereak besoak altxatzen zituen: zer gehiago egin? Halatan, elkar sustengatuz, Thierry eta Jules komisaldegitik ahurruts jalgitzen ziren:

- Alabaina -zehazten zien geroago Yves pensalari-filosofok- Polizia ez da herresten afertan sartzen, haren lana aberatsak zein erdi-aberatsak herresten gutizia sozial jeloskor eta herra-

tsuaren zurrunbilotik at begiratzea da. Besterik ez.

- Eta gutariko bat hiltzen baldin badute?

- Bat gutxiago, erranen ditek -zioen trufaz Philippek-, hala nola iragan udako zakur-beroa-gatik hil zaharrentzat, sei hilabete barne eta estatistiken arabera arras zenduko zirela azaltzeko kopeta ukan zitean telebistako komentatzaile batzuek. Gauza bera guretako.

- Baina jendeak gara gu ere!

Kastela adinduaren jazarria hunkigarria zen, solasaren hein horretan eta Philippek burla merke zeukan:

- Lanik ez diagu, etxerik ez diagu, emazte eta haurrik ez diagu, bozkatzaile kartarik ez diagu, zuzenbide zehatzik ez daukagunez: gu jendeak? Nondik? Miseria diagu alde orotarik.

- Ez ote dituk hautematen egiazko jendeak gutaz mintzo, lagunduegiak garela, estatua sobera ona dela gurekin, ez dugula dugun diru apurra ere merezi, lanean beharko genukeela zakutik edo zorrotik, ez dituk entzuten ala Kastela?

- Ha-a, baina haientzat ere lanik ez duk. Gu lanean ezartzen baldin bagaituzte, jende plantako horietarik parrasta bat karrika izkina honetan legokek gure orde, eske.

Irriz lehertzen ziren. Monoprix dendan ez hain aspaldi erosi ardoa inguruka ibilarazten zuten eta bakoitzak, eskuarekin ttuttuna xahatu gabe, botila berde uhargia ezpain artera hupatzten zuen. Zakurrak saihetsean zeuzkaten, mihia lurreraino tiran eta hatsanka. Kastelaren euskaldun txapel beltza kalearen erdian zen, eurozko arditen aiduru. Julesek misterioski errekuperatu musika tresna erraldoia martxan zegoen, Yvesek izugarri maite zuen Beethovenen koro-fantasiaren nota arinak hegaldarazten zituela.

Yves taldeko intelektuala zen, gertakariak distantzia amiñi batekin aztertzen zituen. Bazirudien karrikara amildu aurretik norbait izana zela, burges gustuak zituelako batik bat: hiru tomotan banaturiko liburua eskupean zeraman, *Denbora Galduaren Bila* alegia eta agiriak gerizatze lepoko poltsan lau disko-konpaktu, elkortu zen musikari aleman baten bost piano kontzertuak eta bederatzigarren sinfonia osorik, hain zuzen. Bere

gauzatxoei biziki atxikia zen. Behin haserre gorriturik, ukaraia hautsi zion Jules buru-arinari, honek *Denbora Galduaren Bila*-ko biblia papezko orrialde bat, deus ez bailitzan, zigarretaren biltzeko xehakatu zionean. Yvesen jabetasun pribatua errespetatzen zen.

Harrezkero, Poternan iratzartzen zirenean, Julesen makinan Bozkarioari Himnoa bataiatutiko zatia ezartzen zuten; aditzearen bortxaz Philippek bihotzean bizi-nahi berria txertatzen zitzaiola sinesten zuen. Melodia hura aitzinean pasatzen zitzaizkion jendeei eskaintzen zien, flauta dudakorraz. Alkoholak eta kanpoko hotzak eriak malgortzen zizkiola, musika ez zen diskokoa bezain ederra. Baina ezagun zitekeen urrunetik.

Philippe Golkoko lehen gerlan soldadu izan zen, aski maite zuen arrats apaletan horren konstatzea. Erradioaktibitateak eragin odoleko kutsadura zikinaren kausaz, minbiziaren antzeko eritasunak xurgatzen zizkion hezurak: ehun bider operatu zuten, arrakastarik gabe. Thierryren taldearen aixolbera jaitsi aitzin, gauez, banku publikoetan lo zegoela, makuluak ebasten zizkieten. Jargia madarikatuz, norbaitek ospitaleraino

eroanen zuela igurikatzen zuen orduan, eta segur izan zaitez luze zela, beharrean zegoenaren laguntzea ez baitzen mende honetako giza-kideen premietan sailkatzen. Alderantziz naski.

Isilak mutuak lauhazkatzen zuen maneran, gehienetan doi-doia zutik zebilen amatzi edo aitatzi batek zion esku-ukaldi bat ematen, musutruk. Amultsutasun une horietan oroitzen zen Villejuif hirian utzi zituela andrea eta alaba, bere soldadukide hoberena emazteaz amorostu ondolan. Ohean larrutan harrapatu zituen egunean, hilen zituela eta alde egin zuen, sarraskia obratu aurretik. Hilabete oroz berrehun euroko pentsio-ne bat erdiesten zuen, aski baitzuen postara joatea diru horren haztatzekeo.

Yvesek ozenarazten zuen musikaren behatzea maite zuen hainbat non garraiatzearen erruz zuloak tapatzen ari zitzaizkion eta alabari ostu plastikozko flautaz melodia haiek errepikatzen saiatzen zen: sosa postan jasotzeak bezainbat on eragiten zion erraietan, musika sakon eta alegera hark. Amodio gabezia ahantzarazten zion.

Kastela zen taldeko zaharrena. Hala deitzen zuten orok; egiazki Bernardin zen, Ameriketako artzain egonik LAPD Polizian ziharduen eta aberats okitua zen Pierra haren anaiarik txikiena. Otsabiden sortu eta gazte-gazterik Aturriko Burdin-Olhetara lanera etorri zen. Hamarkada lorio-sak bizi izan zituela erraten zien noiztenka, Poternako baratzean berotzeko pizten zuten suaren inguruan bilduei:

- Uros gintuan orduan. Zortzi oron lan eta hilabete saria apala baina segurra. Baina ez zian irauten ahal. Erretretara heltzeko hiru urte banituan eta orduan, kostaldean azkenetarik baiki, lantegia hertsu zigutean. Lanik ez, aitzin-erretretatara txarra, emaztea joan zitzaidan semearen etxera bizitzera eta duela bi bedats jabeak egoitzatik kanporatu ninduan. Hara orain, hirutan hogeita sei urteetan herresta, ezdeus eta zorritsu, zuekin naizela.

- Bakarrik bahintz, sordeis...

Yvesek maluraren katea ebaki nahi zuen. Kastela ordea ez zen isiltzen:

- Gogoratzen nauk lehen aldikoz Orbe karrika izkinara eske jalgi nintzenekoaz. Ez nezakean si-

nets hain behera eror nintekeenik. Negarra begietan nian. Emazteak erosteko ohitura zeukan Valda pastila ontzi-azal bat atzeman eta han egon ninduan, dardar, ahalke eta begitartea lurrera.

- Zer nahi huen? Gosez hil ala? -Jules gaztea dena maltzurkeria zen.

Baina adina aitzin zaharkitu eta hautsi gizonak gor bailitzan segitzen zuen:

- Eske. Alta ez nian gaizkirik egiten. Hori diat beti errepikatzen, atzo lanean, gero erretretan eta gaurkoan eske ikusten nauten behialako adiskideei: ez dut gaizkirik egiten.

- Bistan dena ez duala gaizkirik egiten...

Thierry RMistak zaharraren irudipena amultsuki baieztatzen zuen. Bazekiten ordea zein zaila zen beren sator-zuloetarik alkohola buhaka *lehen aldikoz* jende normaletara eurotxoa amoinaka jalgitzea. Gogoeta hegaldatu zitzaien. Kastelaren mateletan, menturaz, malkoaren lerratze oiharra adi zitekeen.

Unearen ahulaz baliatzen zen Jules nonbait harrapatu (ez bide zuen ebatsi?) konpaktu-irakurgailuan Yvesen lepoko zorrotik bristan ilki be-

deratzigarren sinfoniaren bosgarren mugimenduaren deiadarrarazteko. Jules, mutiko trebea, bihurria eta alegera zurgintzan ari zen, baina aterperik ordain ez zezakeenez Yvesen eta Thierryren saldoaren magalean egoten zen gauzez. Hark zituen Monoprix dendan erosketa apurrak egiten denen izenean, lanean ari zenez garbiena zelako. Dutxa lantokian hartzen zuen, bazkaria halaber.

Egunerokoaren joanarazteko zeukaten diru xuhurra esketik biltzen zuten, bekaizgorik gabe, Yves eta beraiek eduki solasaldi mamitsu batetik ondorioztatuaren arabera:

- Hemen bekaizki jostatzen baldin bagara, gureak eta asto beltzarenak egina duke. Gutxirekin bizi gara, baina ez gaitezen hargatik txarki bizi. Duguna dugu eta aurrera!

- Nik haur bat badut hazteko!

Julesek Philippen oharra trenkatu zuen:

- Hiretik ere hazia eskas ez? Haziko diagu elkarrekin. Aski duk Beethovenen Bozkarioari Himno zatia flautaz jotzea eta ikusi duk zein laster aberastuko garen.

Irri uholdeak alde orotarik altxatu ziren, xehe eta gordin. Hastapenean Philippek burua apaldu zuen, baina taldean garatzen zihoan zorionaz konturatu zenean, alegrantzia partekatu zuen arraiki.

Thierryk aldiz *Easy Rider* filmeko Bill-en itxura zeukan, norbait Dennis Hopper-en obra hunki-garri hartaz oroitzen baldin bada. Hogeita zazpi urteko gizon gottorak txapel handia zeraman, biloak urrin eta korapilatsu, abere hortzandi zurituz osatu lepokoa, kate eta metalezko girgilak papoan, ixkilimak adibidez, bizpahiru tatuaje besondoetan, egur-mozle atorra lodiak eta bera baino zabalagoak ziren galtzak soinean, bekan xahatzearen erruz usainduak. Gizon ederra zatekeen Thierry, biziak gehiago guastatu izan balu, begi urdin bixiak zeuzkan eta eleketari gozoa zen. Bihotz handikoa halaber: abandonaturik kausitzen zituen puska, kabala eta jendeak oro Yvesen taldera gonbidatzeko ohitura zuen.

Behin horrela esperantzetan zen neskatxa bat ekarri zieten. Regina zuen izena. Errumania-ko Transilvania eskualdetik trenez abiaturik, Europa osoa billeterik gabe zeharkatu eta Baionan

geratu zen. Geltokian Thierryrekin topo egin zuen:

- Zer egin behar dut eman dizkidaten multa hauekin guztiekin?

- Ordaindu gaixoa edo asianta sozialaren ikustera joan.

Aieru balkanikoaz erdara astokatzen zuen andereari gizonaren erantzuna ez zitzaion baliok. Thierryk iheserako keinua markatu zuen, baina emazte zohiak besotik tinkatu zuen, antsiatz:

- Ez daukat lo egiteko tokirik! Otoi!

- Nik ere ez dut dirurik! Baina zatoz neurekin, adiskideak aurkeztuko dizkizut, neska.

Bideari lotu zitzaizkion biak. Santa Izpiritu zubitik iragatean, haizea zifli-zafla, ekialdeko alaba atzetik tette umilaren antzera segika zeukala, itzulikatu zen mutikoa:

- Nola deitzen zara?

- Regina.

- Erregina! Hauxe izanen da gure erregina...

Pozik zegoen Thierry eta pozaren berri eman zien ibaiari, izarrei eta uraren azalean distiratzen zuen ilargi borobil gorriari.

Isiltasun karroinduaren sarkorra baizik ez zen ozen, bistan dena.

Regina adoptatu zuten salbaiak ziruditen herrestek. Eskeko diruaren parte handia harentzat jateko erosten gastatzen zuten. Lo-zakuak prestatzen zizkioten gauak hotzegiak bihurtzen zirenean. Batzuetan Grenet zubi gorriaren azpira zihoazen eta, han pizten zuten sutearen ondoan, emazte gaztea bere haurdun sabel errondaren ferekatzen jarrai zezaketen: eskua ez zen gelditzen eta irudi zuen lurraren makurdura eta malurak oro zituela horrela laztantzen.

Zikinak eta urrintsuak izan arren, ikusgarriaren aitzinean larrua jotzeko gutizia jaukitzen zitzairen. Hainbeste urte bazen guztiz gehientzat ez zutela amodioa egin, non berekiko koldarke-ria baino ez zuten sumatzen, baina Reginarekin gorputzez biltzeko gai sentitzen ziren. Hargatik ez zuen nehork nehoiz urratsa bete eta bakoitzak beren zokoan aditzen ziren auhen eta intzirik, ilunpearen desesperantza urratzen.

Goiz batez halaz Reginak lekuak hustu zituen, suaren aldamenean haur sortu berria eta umeontzi odoltsuak abandonaturik. Thierry zen

lehena iratzartu orduan, umearen negarrengatik. Besteak esnatu zituen eta arropa zaharkituen erdian troxatu haurtxoa miretsi zuten. Regina! Regina! oihuz zinpurto ziren, debaldetan. Errumaniatik zetorren andereak ihes egin zuen, agian helburutzat zeukan Madrileraino bide luzea zeukala oraino gogoan.

Kastela zaharra zen zenbait astez niniaz axolatu. Egiatzko aitaxi baten gisa moldatzen zen. Esperintzia bazeukan alabaina, semeak arrahaurra ikustea debekatu zion arte attatta-kremazua izan zelako. Urez eta esne-errautsez osatu bibe-roiak emateko umea besoetan zeraman oroz, jendetasun izpia berreskuratzen zuela zirudion. Yvesen opus 80 musika airosa jartzen zuen zinta-irakurgailuan, Philippek flauta jotzen eta Julesek bazterretan beti zerbait on edo ezti kausitzen, izenik ere ez zeukan gizakume soil harentzat. Beraien artean Roman deitzea erabaki zuten.

Halatan, uda eta larrazkeneko egunak ederki iragan zitzaizkien. Lasai. Ahalik hobekien konpontzen ziren haurrak deusen eskasik ukan ez zezan. Eta heltzen ziren. Hiru hilabeteko ume po-

ttolo baten aitak, eguzaitak, osabak, anaia handi arduradunak zirela sinesten zuten. Negua etorri zen arte. Ohikoan baino garratzagoa. Arratsetan Mousserolletan plantaturiko *Gaueko Mahaietara* joaten ziren, Roman aldizka begiratu bitartean. Zerbitzu sozialak taldearen jukutriaz ohartu ziren.

- Zer ari zarete zokomokoka? Ez ahal duzue izpiritua trunkil?

- Alimaleko zakur zanpakaria badugu eta lotsa gara hemengo baten bat ausikiko duela. Zaindu behar dugu.

- Arren, erradazue egia -otoizten zien Maite sozial laguntzaile gisakoak-, ez diot inori ezer salatuko.

Maite abiatu zen Kastela gaixoaren itzaletik, Gazteluko harresien maldan Roman altzoan zegoen Philipperengana.

- Norena duzue haur hori? -asaldatzear zegoen Maite-. Nori ebatsi diozue?

Beste orduz onezia dirdir zuten begiak zulo beltz irekitzen zituen:

- Osagarrian dea?

- Bai, ez du deusen eskasik.

- Non da bere ama?

Maite urduri zen. Ez zuen ulertzen. Orduan Yvesek hitza hartu zuen:

- Reginarena da. Errumaniatik zetorren, eta haurra erditu bezain laster, gu alkoholez hordi, lotan ginaudela eskapatu da. Madrilerara behar omen zuen. Roman deitu dugu. Uda gurekin pasatu du eritasun edo arazorik gabe.

Maite premiatsuei salda beroa eta afari banantzera itzuli zen. *Gaueko Mahaien* axoladunari ikuskatu zuena azaltzen ziola, bost gizonak primaderako ainaren pare hegaldatu ziren. Arrats hartan tenperatura zeroera lerratu zen. Gizon gorputzaren beroan geratu zen Roman Yvesen lo-zakuan. Negarretik ez zen gelditzen eta goizaldera Baionako katedraleko kalostraperara joatea deliberatu zuten, Maiteren oharrei arrazoi emanek, zutoin baten aldamenean buruxkando zuritan gerizatu haurra han pausatzeko.

- Haur honek guk eskain diezaiokeguna baino gehiago merezi du... Etxe bat, adoptatuko duen familia bat, eskola eta ongizate apurra...

Thierryk tragikoki, perpausen arteko dorpea mailukatzen zuen.

- Bai, gurekin polizia erronden eta jendeen laidoen menpe legokek.

Kastelari zimurrek udalatu matelak bustitzen zizkion malko jarioak.

- Roman ene semea izan zitekeen. Nik nuen Regina geltokian gurutzatu duela kasik urtea...

Thierry hipaka ari zen, eskuez begitartea torratzen zuela. Taldekideek hasperen sakona askatu zuten. Adiskideak galtzen zirelako irudipenak ehun bahituraren antzeko antsiaz kateztatu-tako buhakoak.

Hilabete zenbait geroago atsean hartu zuten Roman beraiekin ez edukitzeaz, batez ere paristarren bandako boskoteak bortitz erasotzen zientenean. Haurra base-ball makila ukaldika zitzikatuko zuten segur aski. Gatazka bereziki gogorra suertatu zen gau hartan bezala: Yves hilotz zen Poternako baratzearen kantoian batean eta beste laurak tunelaren azpian metatuak zeuden, izuak xurgatu kukumixa. Borroka-gune etengabea zenez, karrika ez bide zen Romanentzat egokia. Hala kontsolatzen ziren behintzat, pataska-orduetarik landa, zauriak eta minak sendatzen

lehiatzen zirela, mediku artamenduetarik urrun, hain urrun.

Noiztenka, ubeldurak arintzen zihoazkionean, Thierryk Reginaren sabel borobil leuneko mugimenduen urria eta samurtasuna berriz itxuratzzen zuen. Soakoa uhertzen zitzaion eta zintzur aldea korapilatzen. Zer bilakatu zen Roman? Ongi zena? Zergatik karrikan bazebilen bera aterpe, lan eta sos ments? Ez ote zuen bizimolde normalago baten eramateko deretxorik? Galdeak egiten zituen Kastela adinduaren sorbaldan bermatuz. Beethovenen bederatzigarren sinfoniaren lehen notek baizik ez zuten ilunpe lanje-rosa jendetzen.

Tunelaren azpitik jazarri ziren. Barreiatzea erabaki zuten. Paristarren banda itzuliko bide zelako. Azken hilabete garratzak bizi izan zituzten: beti aharraika, patarraka, oldarka, hitzezko mehatxuei ihardukitzen. Ez ziren sainduak, ez, errepikatzen zuten etengabe, jukutria, faltsukeria eta bazterkeria baizik ez zeukaten buruan, baina bakea ihes zebilkien, berak baino ero eta indartsuagoak harrapatu zituztelako.

Behin Poternako jargietan lotan zeudela, boskote izugarriak Yves eta Thierry atakatu zituen. Odola bazerien. Uspelak. Kanpoan egotearen eta alkohol gehiegi edatearen bortxaz ahuldutako soinek ez zuten ihardukitzeko kalipurik. Komisariara joatea erabaki zuten berriz kexuaren agertzera. Han errezibitu zituenak sudur mazelak tapatzen zituen argiki, pobreziaren urrinak kutsatuko bailuan. Horrelako jestuak ikustean gaitzitzen ziren gizonak, bakarrik eta defentsarik gabeak izanagatik, ez zirelako bakarrak, milaka eskale baziren hirietan. Kereila pausatzen zuten artean, bulegoko poliziakidearen kolonia ur merkeko usaina burlatzat kontsidera zezaketen:

- Jo gaituzte! Gure egon eta eske lekuak eba-tsi nahi zizkigutek...

Yves antzematean, maleziarik gabe alta poli-ziak segitu zuen:

- Badakizue ez duzuela eske ibiltzeko eskubi-derik; eta isileko baimena daukazuen arren, ez zaretela jendeei arrabokatzen ahal.

- Lafaiak gara eta nehor ef dugu laidofta-tzen... -gaueko pataskan hortza galdurik, hatsar-

tzeko eta hitz egiteko nekeziak zeuzkan Thierryk.

- Dena dela -jakinarazi zien poliziak- gu ez gara zuen barneko saltsetan sartzen. Badugu beste egitekorik. Jende arrunten seguritatea bermatzea adibidez.

- Ez gara jende arruntak ala?

- Ez dut horrelakorik erran, gizon.

- Orduan zer?

- Konpondu zaitezte zuen artean...

Poliziak bi kideak zutitzera gonbidatu zituen, bulegoko atea eriaz erakutsiz.

Egun hartan Yves eta Thierry errabiatuak ziren. Jules, Kastela eta Philippe Poternan aiduru zeuzkaten. Philippek hiriko jatetxeetako zikin-ontziak arrakatu zituen eta elkarrekin oparoki bazkaltzen zirela, *beraien artean konpontzea* deliberratu zuten. Paristarren kolpeei ihardesteko Baiona Ttikiko, geltoki aldeko eta ZUPeko lagunak deituko zituzten eta saldoan irabaziko zuten gerla hau: ez ote ziren alabaina etxeakoak, edo behintzat etxekotuak! Julesek orduan gogorarazi zien lerroko-batailen saila nola abiatu zen, Baionako Besten laugarren goizean:

- Gure lo-tokietan atzeman genituen paristar-
rrak. Ezin onartua zen. Hainbat urte bakean gi-
naudela, guk zurkaiztu bakean! Oroitu zein gozo-
ki eman genien hortik aldentzeko manua! Baina
tirrint! Jeff hark base-ball makila ilki zuen eta
banba...

- Gabiltzan gune guztietan gurutzatzen ditu-
gu, gure zainak harrotzen eta nardatzen ari bai-
liran. Nazkagarriak. Behin betiko suntsitu eta
buztana ixtapean Parisko trenean sakatuko ditu-
gu!

- Hori! Hori Kastela! Hik dukan kemena!
Philippe solasaldian algaraka sartu zen:
- Antola gaitezen beraz...

Yvesek eguerdiko jateko hondarrak baratze-
ko zabor-kaxa publikora bota zituen, behingoz
hiritarki obratzen zuela. Gudurako deiak bana-
tzeko alde orotara hegaldatu ziren banaka. Po-
ternako baratzea laster hustu zen eta arratsal-
dean ama-haurrez mukurutu.

Erasoa gertatu zen. Garratza Yves hilik zego-
en. Besteak odoletan eta orroaz zaurituak. Tune-
laren azpian ere ttattit zegoen Thierry: nora joan
ziren bada? Seguritatea eta intimitatea zaintzea-

rren, bakoitzak hirian zehar zeukan sator-zuloetara lehiatu ziren menturaz: Jules, Grenet zubi-pekoko aixolbera, Kastela Baiona Txikian zetxikan ate-itzalera, eta Philippe inork ez zekien nondik baina giltza bazeukan hiriko lurpeetan dauden soto misterioitsu haietariko batera. Negu minean han biltzen ziren, Maite *Gaueko Mahaietako* buruzagiak Bergeret kaian jarri berria zen prefabrikatuetara deitzen zituen arren.

Toki eskasa zen, bata bestearen zangoetan ziren, kanpoan nahiago zuten. Gainera ebaske-
tak gertatzen ziren. Halatan, temperatura zero azpira arras jaisten zenean baizik ez zuten gelto-
ki auzoko etxola hartako borta jotzen. Batzuetan betea zen eta zenbaitetan ohe bat edo beste libre geratzen zen. Taldeko ahulenak bertan uzten zituzten, hala nola Kastela eta hotz hormatuarekin hezurretako dolorea areagotzen ziztzaion Philippe. Yves, Thierry eta Jules aitzina bazihoazen lo-zaku zaharkituetan beraien aberepeltasunaz harresien maldetan, gaua salbatze-
ra.

Hor harrapatzen zituzten Baionako beste herrestak, dardarka, lagunak eta etsaiak. Hotzak

mugak berdintzen zituen. Zerbitzu sozialetako borondatezko langileak ikuska iragaten ziren noiztenka, ardo zein salda beroak eskainiz. Eta argi-zirrinta urratzen zenean, bizirik irauteaz oraino harrituak, ostatuetara bideratzen ziren, zeukaten diru apurrak xahatuz kafe ketariak hurrupatzeko, kikerak eskuetan trinko atxikiz, izotzaren ikaragatik.

Paristarrak bidean trebes jaukitu aurreko urteak zituen Yvesen hil-beilari zetzan bakarrik Thierryk gogoan Poternako baratzean. Aspaldikoa zirudien: eske abiatzen ziren, mendeak zuela zintzoki lanera zihoazen eran; Yves Monoprix magasinaren parean plantatzen zen, Philippe eskuz idatzitako partizio dudatsua zekarrela, flautarekin Suzeye karrikan, Thierry Bost Kantoién Plazan eta Kastela Gaztelu-Zahar etorbideko eskola publikoaren hegats itzalean. Jules aldiz bere zurgintza atelierrera zihoan. Eguerdi aldera handik ateratzean, egur eskail eta ezpaltxoak larruan txertatzen zitzaizkiolako aitzakiaz, dutxatzen zen. Arratsetan berdin. Taldeko mutilik garbiena zen Jules. Nagusiak ez zion nehoiz deus galdatzen. Ordaintzen zion hilabete-sariaren

urritasuna eta apartamentuen prezioaren heina kontuan edukiz, aise asma zezakeen etxe baten alokatzeko nahikorik ez zeukala.

Julesen enplegua arra-insertatze sozialekoa zen. Lan asko eta sos gutxikoa. Eskuineko politikari aho-handiek, aberatsen sustengatzaile lehenak, nagusigo liberalaren *fidelis canis* leialenak, pobrezia alferkerian oinarritzen zutenak, enplegu mota horren jendetza osoari hedatzea amesten zuten. Politika bekaitz horrekin eskaleen taldea emendatuko zela iragartzen zuen Yvesek. Halaz, erretreten erreforma garaiko greben kariatara bitxiki, herrestak grebalarien alde zuden, batez ere manifestarien erditik ahalkerik gabe agurka aitzinetik pasatzen zitzaizkien postako andereekin, nahiz eta grebarengatik egun haietan Thierryk ez zuen ardoa eta janari zurraren erosteko dirurik eraikitzen ahal. Erretretaren eta Seguritate Sozialaren aldaketa sakonen ondorioz, pobrezia materialaren mugetan doi-doi burua itolarritik salbatzen saiatzen ziren oldeak, egiazko miseriaren zamapera uzkailliko ziren.

Auhena apalesten zitzaion eskualde abera-
tsetako laurden munduari. Karrikan Yvesek bil-
tzen zituen egunkari zenbaitetako elkarrizket-
tuek zioten hemengo jendeak beti pleini zirela,
ez zekitela pobrezia zer zen, horretarako Afrika
zolara joan behar zela, beraiek nola, morala
egile burges horiek bazekitelako!

- Herri bateko kideen sufrantzaren ukatzeko,
aski duk konparatzea. Gure artean ere gu baino
gaizkiago denik atzemanen diagu, eri kartzela-
tua den etxegabea adibidez, baina horrek ez dik
kentzen bizitzen duguna ez dela zuzen eta zilegi.

- Ohartzen hiza -jarraitzen zuen Philippe in-
guruaren azterle finak-, eske gaudenean, jen-
deen solasak zeinen pobreak diren, pobrezia-
ren ateetan kolpeka ari bailiran jadanik: hitz eta adi-
tzik errepikatuenak SOS, EROS eta BALIO dituk.

- Telefono mugikorra ahurrean bikotekideari
erraten ditek *hara kuttun zazpi ehun euro balio
dituen larruzko paltoa erosi dut* eta uste ditek
karrika zein plaza publikoa beraien etxeko sukal-
dea bilakatua dela, oihuz ari dituk, elkar maite
dutela bezain elkarri mokoka, gure zakur hami-
katuak errabiarazten. Bazauka?

Thierry irriz ari zen jendea zinominokatzen zuela.

- Eta euro bat eskatzen diegunean?

Kastela loeriarik jalgi zen harritua:

- Aski duk lan egitea, auher madarikatua... ihardesten digutek, soak herraz eta madarikatzez zuri. Ederki bizi eta pentsatzen duten jende arrunt horiek ez ditek sekula ulertuko beren ongizate maila berma dezaketela gu milioika lan-mundutik kanporatuak gaudelako! Funtsean, hain ongi bizi direa?

Paristarren eraso hilkoraren ondotik eleek muntarik ez zuten gehiago. Yves odol zipo karroinduan igeri zegoen, gogortzen. Thierryk egunaren altxatzea igurikatzen zuen. Nonbait Julesek mailegatu KD irakurgailuan Beethovenen bederatzigarren sinfoniaren bosgarren mugimendua ezarri zuen. Biolinak eta zahamiola musika tresnen oihartzunek ilunpea inarrosi zuten. Hasierak kaos ikaragarriaren itxura zeukan, zahamiola eta biolinen jokoak isiltasunaren eremua azpatzeraino bederen.

Thierryk negar egin zuen eta malkoak matalan behera, ahuspezko iturria bailitzan, Bozkario-

ri Himnoa deituriko melodiaren lehen ahairea iragarri zuen, hasieran apal-apala kasik iragar ezin, musika masaren minaren ezkutuan. Gero, biolin uhinek gorago, beti ozenago errepikatzen zuten burumuinetan hagnaren moldean itsatsiriko soinua. Une zehatz hartan karrikako bizimoduaz, karrikako bortizkeriaz, karrikako ez-jendetzeaz ase zen Thierry. Eske zebilenean, aurretik musuka eta tinko-samur lerratzen zitzaizkion maitaleak gogoratu zituen, ez-titasun izpiaren ez-patak erraiak lardaskatzen zizkiola. Orduan biolin oldeei zahamiola zehargiak uztartu zitzaizkien, su eta oihar.

Urdin-histen zihoan Yvesen aurpegi geldotik, Poternako baratzea argizatzen zuen zeru ubelgorrira altxatu zuen soa. Bozkarioari Himnoa apoteosis tragiko batean bururatu zenean, oskarbi zen: *an der freude!* Thierry zutitu zen. Irakurgailutik Beethovenen musikaren KDa kendu zuen eta momentu batez bihotzari hurbil atxiki. Pobreen destinua eta, hala deitu zezakeen engoitik, Ludwigen melodiaren poza zeukan goiz hartan, altxor.

Atzera begiratu gabe, baratzetik kanpo abiatu zen, urinez, ardo txarrez eta bizitzako edozein isuriz zikindu konpaktua eskuan, zerbitzu sozialek edo ibiltari erretretatu goiztiar batek harapatuko zuen Yvesen gorpua bertan abandonatuz. Ez bide zioten izenik kausituko eta hiriko beharrunanten hilobian ehortziko zuten.

Uztailaren 31 hartan ekiak zuzen jotzen zuen.

Kamera numerikoaren begiaren bestaldean zegoen Agatak ez zuen argi borobil jazarkoia baizik ikusten. Bakarrik zetorrela, hau da gizongai izendaturik gabe, andere-esposak galdegin zion ospakizunaren filmatzea, horrelako eguna ez baitzen ahanzten ahal; horretarako itxura mugikorrek argazkiak baino politagoak ziren. Agatak manua betetzen zuen soil bezain fermuki.

Jessicak biziko laguntzat hartuko zuen Theo hara eta hona zebilen, hurbiltzen zitzaizkion azkaziak agurtzen. Jessica bere aldetik ibiltzen zen pinpirin, lilitik lilira, izeba zahar eta lehengusu gazteei ongi-etorriak banatzen. Goizaldeko antsiak, dudak, beldurrak eta zalantzak oro ahanztziak zituen. Alabaina ile-apaindegian mutu geratu zen eta Sybele edertze-institutuan doi-doia hitz egin zuen, Maritxuk begitarte berria marrazten ziola.

- Egun handia zuretzat ez?
- Ez dakit. Berdin bai.

- Zer duzu ilundura hori? Ezteiak ederrak dira beti.

- ...Batez ere Euskal Herrian, kantuak dioenez! -hitza jalgi zitzaion ziztuka, hortz artetik.

Maritxuk bere ohizko irri erraldoia libratu zuen, ezko arrosa peza bat betazalen gainetik brist-brast ilkitzen ziola, behatza gune xifrituan pausatuz, neskak gehiegi sufri ez zezan. Garra-sia auhen bururatu zitzaiola gogoratu zen Jessica, bat-batean Theo osasuntsuaren soa gurutzatu zuenean, tximistaren pare.

Nakoren semea zen Theo, Otsabideko eihera zokoan martxoko eurite batez sortua. Harritzen zen ezkonduko zen arratsaldean oraino, herriko etxe handieneko alabatxia bereganatzeko gai zelako. Harrondoko fama zabala zen. Ardiak, behiak eta Munhotarreko patarretan hazten ziren bi zaldi ere bazituzten. Arraroa zen garai hauetan zaldiak edukitzea. Ardurenean, Patsanean nola astoak atxikitzen ziren, edo bazterren garbitzeko pazoin bati sokaz estekaturiko ahuntzak. Gertatzen zen, udak idorregiak zirenean, belarra eskas eta pittikek korda ausikika hausten

zutela. Desagertzen ziren ondikotz. Baina hau beste istorio bat zen.

Zena zela, Theo ez zen laborantzako gauzei biziki interesatzen, ofizioz irakasle baitzen Baionako lehen mailako eskola batean. Umeak maitezituen eta partikulazki bakantzak. Oporretan zakua bizkarrera hupatzen zuen eta, haurtzaroko urteetan bezala, bidez bide abiatzen zen. Ateraldi horietarik baten kariatara ezagutu zuen Jessica, eta erran genezake tanpez maitemindu zirela. Anitzen gustuko lasterxka. Halatan, ondoko astean berean, apartamentu amankomuna alokatu zuten Baionan eta geroztik, mundu osoa lekuko, bikotea osatzen zuten. Arropa zuritan apaindu neskaren soa harrapatu zuenean, sabela inarrosi eta ihalozka hasi zitzaion.

Agatak Beinat ikusi zuen solaskide bila. Azkenean honek xanpaina zerbitzatzen zen mahaian Sebas kausitu zuen, mutur, bestan ziren lotsabako haboroxienek burlatzen zutena lana galduz geroztik auhertzat kontsideratuz.

- Parisen ninduan iragan uztailaren 14an. Desfilean. Eta ez ditek CGTko zorritsuek ikuski-

zuna den-medrenik ere nahasi. Telebistak alta iragarria zian!

- Zergatik aipatzen didak desfilea? Eni berdin zaidak Parisen ala zakurraren ipurzuloan izan hizan!

- Ederra zian, izugarri! Musika militarra, Chirac pasatzen ikusi diat buru-has, bere autoan jendetzari agurka, zaldizko guardia errepublikarrak babestua. Hiru oren iraun dik eta zoratu nauk.

- Zoratzekoa bazukean bai! -Sebasek iharde-tsi zion bakea emak gizon murdukatzen bailuan. Baina Beinatek segitu zuen:

- Beldurra bazian CGTko mandoek desfilea trabatzea lortuko zutela, badakik erretretaren erreforma dela kausa! Badakik zer pentsatzen dudan?

- Ez jauna!

- Langile puta andana horiek merezi luketela lanean arinaraztea, ez hogeita hamabost orenez asteen, baina bai berrogeita hamarrez, gu labo-rariak ari garen maneran, soldata emendaketa-rik eta erretreta esperantzarik gabe! Eta hire gisa langabezian direnak behar litezkek bortxatu

edozein lanetara makurtzera, auher higatzea baino hobeteke ez?

Sebasek, haserre, lepotik tinkatu zuen salbaitik Parisko desfilean egon, Chirac-en Eliseoko garden-partyan horditu eta MEDEF-en katixima bete-betean errezitatzen zion Beinat harroa. Ardurenan, Aljeriako gerlan mihia galdu zuela zerasatzen gizona ez zen entzuten. Jessicaren ezteietan hargatik ahoak eman ahala ari zen, atzeman zuen lehenbiziko arroka Sebas zuela. Sebasek ez zezakeen pati: kexu gorrian sartu eta Beinat lurretik hogeita zazpi zentimetrotara altxatu zuen, kolpe motzaz erortzera utzi aitzin. Gorputzeko hezur eta haragi malatsak klaska eta glup ozenkari, gerlari ohia txiki-txiki egin zen Sebasen aurrean.

- Jessicaren ezteiak dituk! Lasai mutikoa! Ez gaituk araz hain gauza gutxirentzat asalduko ez?

- Nor da hasi?

- Ez palpita mutikoa! Ez dea egia erraten dudana ala? Soik hantxe Peter, gure amerikanoa: jin duk hura ere hain urrundik...

Bake-lehiaz eta amen batean ohartu zen Peterren presentziaz, izualdi gaitza eragin zion Sebasen mamua saihetsetik kantitzen zarraikala.

Jessicaren osaba zen Peter. Seinanen ehortzetan kariatara zeukan mercedes animale berdina alokatu zuen Miarritzeko aireportuan hegazkinetik jaistean. Giltza astunekin jostatzen zen. Sakelaritzen zituen, handik jalgitzen, haiekin goiti eta beheiti ari zen, denek ikusteko moduan. Jessicarengana jo zuen, zanpa-zanpa.

- Oixu neure oparia xuretako darlin'!

- Zer duxu? Afruntatua nuxu! Eztixit horrelakorik mehexi!

- Mehexi? Zafraldi ona zinuke mehexi egiazki buhame-ondo batekin ezkontzen baitxira; baina, paso. Ireki ezaxu paketa!

Amerikanoa begiak zulo geratu zen, neska-
ren eskuek oparia gerizatzen zuen papera eta hari urdin meharra nola ebakiko zuten aiduru. Noiztenka bihurtzen zen eta taberna barnean taldean eleka zirenak hurbiltzera deitzen zituen: Beinatekiko eztabaida antzuan beroturiko Sebas eta Martina, Pierra eta Graxi anai-arrebak, kamera eskuan Agata, Maiana eta emazte blonda bu-

lartsuz beztitua zen Frantxua Artoiz, Gaxton, Jeanne eta Xarles berrogei urteren buruan Paris-tik herrira bilduak, Ttote eta zurrunga kimikotik bekan baizik iratzartzen ez zen bere ama gaixoa, Jakes eta Antonetta ezteietako espreski Marsei-llatik jinak, irudiz mozkorra zen Beinati ihes ze-bilkion Edmea, Baionako Poternako baratzeetan aterpetzen ziren Kastela eta Thierry eskaleak, urrin txarragatik ostatutik kanpo atxikitzen zire-nak, aulki batean malinki estekaturiko alzheimer eritasunak aspaldian ezabatu Maddi Jessicaren amatxia, multzoari juntatu ziren paketearen ire-kitzen zinpurtzen zen esposaren aldamenean borobil zehatza marraztuz.

Peterrek, herrian eta partikulazki familian, aberats okituaren fama zeukan. Zirudienez, Jes-sica opariaren agertzen ari zela, zaintsuki, izuga-rria jaukiko zitzaiela pentsatzen zuten gehienek: Ameriketean gauzak ez ziren erdizka egiten gero! Halaz, urre puska gotor bat emango zion. Edo munduaren itzulua haizearen lau norabideetara egiteko eztei-bidaia baterako hegazkin billeteak. Edo cadillac beilegiaren erosteko elastikaz batu-

rik dolar orlegi metak. Edo berinazko ontzi batean zerratu uranio horaila purruskan.

Hatsa ezpain hegian dilinda zuten eta etsipena zein ustegabe hutsa irakurri zen haien begietan, Jessicak irrik gabe kaxa handitik mila pape-retan troxaturiko oihalezko buruko soila atera zuenean. Tristezia mota batek zeharkaturiko begien aurrean, barre bat plegatzen saiatuz, oihala hedatu zuen Jessicak eta ikusi ahal izan zen Kaliforniaren kolorezko karta: beti alerta gorrian zen Malibu iparrean, San Frantzisko, Los Angeles, Hollywood, Santa Barbara eta han, hegoaldeko puntan, Mexikorekiko mugan zegoen Tijuana in Blue. L.A. hizkiak agertzen ziren gunean pausatu zuen behatza Peterrek:

- I live in that fuckin' area!
- Mila esker osaba. Thanks.

Jessicak buruko anekdotikoa mantalinaren ordeztan lepoan zintzilikatu zuen. Ama ahuntz-jauzika ondoratu zitzaion, afruntatua:

- Ken ezan itsuskeria hori. Mentsa hiza?

Herbail-aulki baten erroten zirri-zarra isila hauteman zuen Agatak, eta Maddi amatxia hor zeukan ondoan, *eni, eni, eni* kukumixa-oihuka.

Peter Theorengana lehiatu zen:

- Haugi mutikoa! Badiat horetako ere fuckin' zerbait...

Irriz ari zen, gonbidatuak lehen xanpaina go-dalet meharrak hurrupatzen hasiak zirela. Moka-nes brodatuaren gerizan sakelatik jalgi zuena erakutsi zion jendeari.

- Ene LAPDko poliziaburu plaka ematen deat boy!

- Ez dut ez horren beharrik osaba. Irakaslea naiz ni. Baina hartuko dizut atseginekin ene gurgilen gordetzeko.

- Ez duk ez gordetzeko, baina papoan zintzilikatzeko.

Senar gaiaren palto beltz distiratsuaren gainean txintxilatu zuen zilarrezko izarra irudikatzen zuen gauzatxo. Izarraren mamian LAPD idatzia zen. Peter ezin isildua zen:

- My fuckin' life... Zazpi urte iragan nizkian Coloradoko basamortuetan ardi kankaila batzuen zaintzen eta gero John Biscay herritarrak Los Angelesera deitu nindian, polizia lanetara. Ehunka gaiztagin arrastatu ditiat ikur hori erakustearekin berarekin. Hogeita hamar urtez ari

izan nauk Los Angeles hirian barna autoz barranda, Mike ene lankide beltzaranarekin. Hura Watts auzoan gertatu zen tiroketa batean eho zitean droga trafikatzaile batzuek, eta bakarrik suertatu nintzenez, bulego batean higitu nitian azken urteak.

- Uste duka eztei-egun bateko solasak direla horiek Pierra? -Kastela zaharra asaldatu zitzaion, eskale zen arren jendetasun apurra zaintzen zuela.

Karkaila amerikano batez lehertu zen:

- Ya son of a bitch... Eta badakizue zein den ene balentriarik gogoragarriena? Ez, bistan dena. Begira, duela hamarkada bat, James Ellroy zerbitzura hurbildu zitzaigun, El Monte aldean 1958an erail zioten amaren inguruko txostenaren arakatzera.

- James Ellroy? -xanpaina basoa mahaian utzi eta interesatzen zela zirudien Graxik erran zuen, miresmena ezin irentsiz-: *Neure Itzal Zatia* nobelaren izkiriatzeko xehetasunak zuregandik erdietsi zituen beraz?

- Yea... Right. Ya know Ellroy? Alta ez da Etxeko Oilakian sortua! -Peterrek trufa zuen

lehia, erantsi aitzin-: Uste nuen ez zenutela mundua ezagutzen.

- Zu joanez geroztik, Euskal Herria anitz aldatu da, ez guk nahi bezainbat, baina aldatu da -kamera ezkelduz mintzatu zen Agata. Handik denbora labur barne, mututu zen neska, ortzazeari beha.

Beinat arraitzear zen, Graxi Theok eta Peterrek osatzen zuten taldean sartu zenean. Euskal Herriak, nola eta nondik ikusi, bizi edo jasan kanbiamendu erraldoien harkaitzetan lehertzen zihoan eztabaida:

- And this fuckin' violence?

- Aipatzeak ere ez du balio -Graxik motz artekatu zuen, baso bila eta kopetan behera, kanpoko beroa zein ezkaratzeko tepoagatik, isurtzen zitzaion izerdia lehortzen saiatzen zela.

James Ellroy Errioxako ardoaren pare klika-klika irakurtzen zela agertu zion, Star Academy telebistako sariketako lehenetan suertatutako Patxi saratarrak Paul Auster ikaragarri maite zuela, eta zineman Mikel Mooreren *Fahrenheit 9/11* frankok estimatu zutela. Zerrenda luzatuko zuen neskak gehituz demagun berari, eta ez zen

norma, Tom Cruise aktorea ikaragarri gustatzen zitzaioela, partikulazki *Eyes Wide Shut* eta *Minority Report* filmetan. Ahantziko zuen Susan Sarandon aipatzea. Baina ez zuen ezeren argitzeko astirik ukan hiru arrazoirengatik: batetik Fahrenheit hitza entzun baiko, haserre gorriak lauhazkatu zuelakoan Peter, bushean higitu urteak go-goan agian, sutsuki Bushen aldekoa baitzen eta Bush leinukoek obratzen zutena errotik begiko zuen, izan Irakeko gerla edo abortuaren legearen ezabatzeko xedea. Hainbeste amodio eta umiltasunen aurrean isildu zen Graxi: ez adiorik Tom Cruise eta Susan Sarandon!

Bigarrenik, Beinat eta Xarles bi auzoak, pataska larrian antzeman zituen, koloreak gorri eta mihiak zintzilik:

- Hago isilik, hire uztailaren 14ko desfilearen istorioez axolarik ez diat. Bakea emadak.

- Behar hituen soldaduak lerroan ibiltzen ikusi, zinez eder zian, eta ondotik armada motorizatuak, buruen gainetik pasatzen zitzaizkigun airekoen burrunbez lagundurik. Zoragarria zian...

- Habil, hoa hemendik.

lheserako keinua egin zuen Xarlesek, baina Beinatek zerraikan, lelo:

- Arratsaldean Arbideko UMPko diputatuaren eskuinaldean nintzela Jacques Chirac lehendakariarekin hitz egin diat. Bihotza pil-pil nian. Hauxe gizona. Jainkoak zain dezala luzerako Frantziako presidentea.

- Haize parpaila hori?

- Bazauka? Nola mintzo hizan gure presidentez? Blasfematzen ari haiz.

Ukabilka elkorra eman zion sabelean. Xarles dolorez plegatzen zela, lasterka lekutu zen Edmearen magalean gerizatzeko. Edmea aldiz Yvonne eta Maianarekin eleka ari zen, Iker semearen egoeraz dudarik gabe, ondorioztatu zuen besteagorik gabe Graxik. Hirugarrenik, ezkaratzeko ahots eta irri burbuila *plazara!* oihuaz urratu zen.

Jessicak azken soa bota zion aitatziren lo-gelako mirail handiari. Bilok pixka bat nahas zeuzkan eta gerriko zinta laxo. Theok paltoa estekatu zuen, papoan dilindan zerabilen LAPDko sheriff plaka, oihal zuri zatiaz kukutzen entseatu zela. Marisantz auzo lehenak bikotearen irudia

ozkan jarri zuen: eskuilaz mutikoaren jantzia xahatu zuen, usain onez perdukatu eta neskatxaren matelan malinki haztuak ziren ile marrak zuzendu zituen. Aperitifa ez zen, ez, bake-unea izan. Jendakiak, ahaideak, azkaziak eta auzoak traputzen zihoazen, zangalatrabatzen edanaren ondorioz. Jaun-andere esposak egiazki arrangura ziren mezaren zabalkundearekiko.

Etxe aitzinean landatu ziren metan, bilintza-balantzaka beha, espantu baizik ez baitzen, Peter amerikanoak nola ilkiko zuen bere mercedes handiegia, herritarren 4L eta R5 herdoildu eta makatuen artetik. Auto erraldoiaren muturra, loiroko asunaldearen maldan zegoen ahe zaharkituaren gainera aurtiki zuen oharkabean.

- Need five strong fuckin' men... Zatozte ene laguntzera!

Kaskoan zeraman stetson txapelaz hornitu begitarte leihotik jazarri zuen, suge gaizto gisa bihurrikatuz, orroaz. Ezteiak bertan zirela burutik kendurik, sei gizon azkar plantatu ziren mercedesaren sudur aurrean, eta a-ha, eta a-hi, bulztatu zuten, beribil gaixoaren motorra marraka antzutan akitzen zela. Erraiak eta tripakiak bota-

ko zituzten alajainkoa! Hondarrean, garraio gailu astun eta zabalegia asunetarik salbatu zuket. Ahearen giderrak hegiak marrazkatu zizkion.

Irri bortxatua aireratuz, txoferraren umore beltza eragin zuen gertakari horrek. Baina denborarekin mercedesa berbideratu zen, elizarantz, esposena zetorrela ondotik eta segidan ezkaratzeko atarian, ehun bat burlari muturenak, tipula-kordela melenga antzera, emeki.

Atsean hartu zuket esposek Herriko Etxekoa eta elizakoa arazorik gabe iragan zelako. Gaxton eta Jeannerentzat salbu. Halaz, Harrondotik plazarako bihurguneez ez zieten on anitzik eragin. Baina bihurguneez baino gehiago atsean zekarzkiten Kastela eta Thierry eskaleen urrinak zituzkeen trabatu eta trenputxartzeko puntura eroan: senar-emazte plaxenten hertzeak korapiloz kordokatu ziren lauzpabost kilometro baino irauten ez zuen bidaiari zehar. Thierry oihuka ari zen, Gaxton ttattarratuaren belarriak larrutuz:

- Etxe gabeak izanagatik ez gara teteleak!

Ekiak soa nabartzen zion. Kastelak besoa tinkatzen zion, isil zedin amoreagatik. Debaldetan. Ez ziren geriza ofizialetan aterpetzera atrebitu:

zeremoniek zirauteno etxekoek kanpoan egote-
ra deitu zituzten. Berdin zitzaien funtsean, herri-
ko etxe zein elizetan baitzen eskean dirurik
gehiena erdiesten. Hala egitea deliberatu zuten.
Jendea ez zen gogoratzen Kastela eta Thierry,
biak, ezteietara gonbidatuak zirela, sozialki men-
turaz arras ezberdinak zirelako; herritarrek,
egun bereziaren haroa aitzaki, euro bat edo biko
txanpon mardulak iraitzen zituzten herresten bu-
neta zolak perdukatuz.

Auzapezaren aitzinean Jessicak eta Theok
bai-a xuxurlatu zuten. Ele bera, eskerrak zerue-
tako jaun maiteari, errepikatu zuten apezaren
bozkariorako urrezko eraztunak trukatzean, Aga-
tak galerietarik unea kameraz bizihazten zuela.
Bi momentu handiosetan Harrondoko amatxi
xerkatzen zuen begiz Jessicak, jendearengana
bizkarrez erdi-tolesturik. Oroitu zen orduan San-
tsaneneko Marikaren gomendiopean etxean
abandonatua zela Maddi, elizan eskandalarik sor-
ez zezan. Alabaina, Maria Birjinaren tailua zuri-
urdinaren aurrean aurkitzen zenean, kalapita,
irain eta sakre ugariren uhinetik, eritasunak jo
emazte adindua arras biluzten zen eta zahar-

tzeak gorputza nola astintzen, higatzen, zimurtzen eta oroz bat husten zuen begimen zezaketen fededunek, harriturik.

Egiaz, zahartzea besteen soinetan baizik ez zitekeen suma, bakoitzak bere burua beti gazte irudikatzen baitzuen. *Marikarekin ongi date Maddi* pentsatu zuen Jessicak, artean apezak seinalea eman ondoan, musu arina pausatzen zuela Theoren aho-izkinan. *Ongi date* eta irri egin zuen, Marikak aspaldiko etxekandereen laneko nilonezko dabantale koloretsua itxuratuz: zerrailu meharraz hersten zen goitik beheiti zen eta horiz azpatu lore arrosa xumeak urdinezko gibel-dian irekitzen zitzaizkion.

Jendetza gaitzak airoski kantatzen zuen anjelusa oihar, bikotea kalostraperatu zen familiaz setiaturik. Herriko adiskideak elizaren maldan zeuden irris pikorrak aurtikitzen, oraiko moldean. Theok ez zuen segitzailerik. Ama ez zitzaion azaldu. Hala uste zuen behintzat, Nako Mikelekin Santoineko hilerriaren maldan solasean kliskatu zuen arte. Autobusa hartu zukeen San Andresen eta, atzo bailitzan, oinez etorria zitekeen Arbiderateko bide juntatik Otsabideko

plazaraino. Plazerez hantu zitzaion bihotza eta amarengana lasterkatu zen:

- Ama?

- Ezkondua haiz seme! Zenbat urterentzat?

- Zer zenbat urterentzat? Bizi guztiko araiz ama!

- Hori mutikoa ez baitakik. Bahaki, ez hintzateke sekula ezkonduko.

Nako hitz gabetu zen. Burua apaldu zuen. Malko baten jaukia iragarri zuen Theok amaren matelak ureztatzen. Tristura bulta batek inarrosi zion barnea.

- Jessicaren bila banoa.

- Ez, utz ezak den lekuan. Handikiekin ez nauk ontsa. Errak, bakar eta ametsetarik dagoen hura ez dea Graxi?

- Bai, naski.

- Haren amak eman arrautz eta xamango hondarrekin aseak izan zarete. Eskerrak bihurtu behar hizkioke.

- Nik?

- Bai. Baina bego. Banoak. Deit nezak haur bat ukanen duzuenean, zuen ezkontzak orduraino irauten baldin badu.

- Ama, otoi!

Ekiek, euriek, haizeek, ihortziriek eta ilun-peek beltzatu larruarekiko Nako buhame ohia Otsabidetik partitzen begimendu zuten jende anitzek. Agataren so-numerikoa emaztearen siluetari itsatsirik geratu zen. Graxik, herritar gehienek nola, itzal luzea ezagutu zuen. Sute, ke, lur heze eta mihimen busti hatsaren oroitzak zirikatu zizkion erraiak. Theo begiratu zuen, hormatua: bederatzi udaberri zituela sortzen kukuxkatu zuen mutikoa Jessica bere lehengusu txikiarekin esposatzen zen Theo hura balitz?

Munduaren bildutasunaz harritu zen, halaber harri batetik besterako xendaren laburtasunaz. Ikuskizun eta sentimendu doloretuak ziren, Graxik uste zuelako hobi baten maneran, iragana, oraina eta geroa irensteko destinua bereganatzen ari zela, ahantzezinezko urrin arraroa bazterretan txertatuz ihesean, zanpa-zanpa zebilen Nakoren urratsetarik. Ahurrak tinkatu zituen. Jendetzak zoriontzen zuen bikotearen norabidean galdu zituen begiak. Uda mineko haritz hostoen murmurua, eguerdiko sasien usain oparoen eskaintza, txori xeheen txio-txio baketsua

eta martxo bukaerako kukuaren kanta uztartzen zitzaizkion sabelaren ganbara beltzetik ilki umearen garrasien oroitzarekin. Itxura meta opakoa zeukan buruan. Agerinde suntsigarria. Betazalak apaldu eta hasperenkatu zuen:

- Non dira ene egunak?

Ordura arte mendeak jaten eta zorionez lan egiten higatu zituela gogoetatzen zuen unean, ezteiliarren harramantza sumatu zuen, ez baitzen bakarra, fazinaturik Nako segitu zutenen artean: marmara tai gabea zen. Bizidunak, guztia ongi zebilkionean ere, suge-zilar eztenaren pareko mihia zeukan, errabia bat bihotzean, funtsik gabeko herrari plegatzen zitzaion jeloskeria. Harrondo peko erre kara zihoakeela itxuratzen zuten batzuek, besteek gertakaria buhameen ezkontza izendatzen zutela arraiki, eri puntaz zero gorenak erakutsiz:

- Gaineko hura duk mendekatuko!

- Pentsa! Badik aspaldi ez dugula haren berrik...

Beinatek solasa mozkor-karkara gordinez troxatu zuen.

- Jendeak jendeekin, beti hala izan duk gure Euskal Herri maitagarri hontan, ustegabea ekidinez eta sanoki.

- Arrazoi duk...

Edmeak erran eta erantsi zuen:

- Maiana, so egizan nor den hor pasatzen?

- Kakueneko astaina bilo luze hura, zakur trapatua ondotik, hiritarra bezala lasterka. Ageri din ez dela lanean akitzen! Hobe liken horrek ere ez-kondurik, hezteko amiñi bat!

- Erran Maiana, artekatu zion Edmeak erro-mantikoago zelako agian, ez dea amodioz ez-kontzen?

- Amodioa, ezkondu aitzin badun eta, ezkontza ahitzean, bikotekide batek edo besteak bere gustuko ohaidea harrapatzea lortzea duenean, bestela bizi osoa amodiorik gabe higatzeko arriskatzen dun!

- Hara! Entzun behar nuena! Ez haiz biziki baikor hi!

Kakueneko astaina bilo luzea, hala deitzen zuten apalestea airean, herri hartan emazteek ez baitzuten ez irakurtzen ez eta kiroletan beta-rik galtzen, jendetza bilduan ezagutzen zituenak

agurtuz iragan zen; eskua altxatuz Jessica eskolako lagun ohia zoriondu zuen. Ez zen gelditu aldion ahurrean zeraman ur botilaren betetzeko. Egarrak hilen zuen engoitik etxerainoko bide neketsuan. Patzarreneko bihurgunean urtu ziren inguma izerditsua eta zakurraren tu lerroaren aztarnak.

Behatzaileen karra ezteien minera itzuli zen. Beinatek oraino, Parisko uztailaren 14ko desfilea kontatzeko solaskideren bat xerkatzen zuen. Edmea Maianarekin ari zen. Peterrek andere panpoxez apaindu Frantxua zeukan lagun. Ttote Sebasekin eta Martinarekin ari zen, hirurek sufritu berri baitzuten gontz-karrankatze egoera berdina; klikatzen zituzten erremedioen on-gaitzak aztertzen zituztela, aita borobilean sartu zen.

- Nik egun oroz hogeita hamasei pilula irensten ditiat, denak kolore eta ekai ezberdinekoak! Bazauzue?

- Iraunen duzu bai horrela gizon!

Sebasen arraileria orduz kanpokoak zen. Aitak igandeetako begitarte serio eta larderiatsua aitzinatu zuen:

- Zahartasuna zuek bederen ez didazue ordainduko! Bata zainetarik eri, bestea langabezian, azkena estatuak lagundu enplegu batean! Egia erran, dena estakuru, laneko gutizia duzue eskas zuek!

- Alu zikina.

Sebasen haserre-muskila susmatu eta aitak taldea utzi zuen, eguraldi ona ihortzirira bideratzen ari zela iruditzen zitzaiolako. Sua piztu eta eskuetarik eskapatzen zenean, jakin behar zen gar eta itxindietarik ordu zeno ihes egiten.

Herriko plaza zabalean barreiatutako gonbidatuen artean hara-honaka zebilen Peter bere *self made man* istorio erakargarria aditu nahi zuenari azaltzen:

- Han, Ameriketean, ez duk fuckin' seguritate sozialik, are gutxiago fuckin' erretretarik, edo fuckin' SMICik. Han dena libre duk. Eta pobreak pobre gelditzen dituk alfer hutsak direlako. Ez hemen erraten den moldean, lanik edo nik dakitaz zerik ez delako. Funtsean, lelo bera duk mundu osoan: pobrezia auherreziaren eta bizioaren umea duk! Eta langileak orotan umezurtz... merezi baitute! Estatuak ez dik muturrik sartzen

nagusien eta handikien aferetan! Nik lanaren izerdiaz gaitzeko sos zionea metatu diat eta Wattsen bizi nuk, ederki. Mikel, ikusi duka ene mercedesa? Segur nuk horrelako beribil baten jabe izatea horetako ametsa dela; enetako errealitatea duk, ya know...

- Baiki.

- Zer egin duk hik azken urteotan aberatsago izaten saiatzeko?

- Sastretegiko lurak eneganatu ditiat eta laster Murtutsenekoak.

- Biba hi!

- Murtutsenekoak enetako zituan ez bazinituzte, zuek euskaldunek, bazterrak harrotu! -saihetseko multzoan abere eta emazte solas ari zen Frantxis mehakoilak karakatu zuen talderantz inguratuz.

- Egia -baieztatu zuen ausarki edaten hasi zen Mikelek-, adiskideak deitu eta ikurrinaz airostu bizpahiru manifestaldi SAFERaren egoitzaren aitzinean, prefeturalat igorri mila izenez hornitu petizionea eta desmasiarik eragin ez zuen zartagailu baten laguntzaz lortu nuela Murtutse-nea!

- Hainbeste lur eremuren premiarik baduka?

Eta guk nola behar dugu iharduki?

- Zoazte deabruetan hara! Zuzentasuna ene alde dago!

- Bortxak, mehatxuak eta apalesteak zurkaiztu zuzentasunaz ari baldin bahaiz, nik ez diat hire lurrik nahi...

Motz eta hotz, Frantxis bat-batean desagertu zen, buru-gainean errautsez emokatu txapela ozkan jartzen zuela. Gizonak geldirik gabe erretzen zuen caporal tabako usaina hedatu zen herriko plazaren lau izkinetara. Agataren manuz, alabaina jendetzaren bozkarioa filmatzen zarrailkala noiztenka pixagaletzen zen hura ere, kamera numerikoa aharratu berri zirenengan finkatu zuen Graxik, diskretuki.

Ez zekien Graxik, arratsaldean zeharreko gertakarietarik zer irentsi zuen Agatak zetxikan kameraren ahoak; filmaren gibelatzeko gogo piztu zitzaion. Baina ez zuen ezer egin eta ikusten zuena bizihazten segitzen zuen, xume-xumea. Begia kameraren atzean zeukan lehen uneko irudipena areagotu zitzaion: ez zen ordu-ra arte konturatua, baina bi edo hiru auzo biltzen

ziren ber, Jessicaren ezteietan gatazka eta aharra pizten zen, eleen burbuila egoskorra isurtzen zen zokorik ezkutuenetara. Ez pataska hilgarririk, ez, euskaldunak bake itxura eta neurriak zaintzen bazekielako; norbait hitzez eta aditzez suntsitzen eta lurra baino apalago ehortz zitekeen behin betirako irri osasuntsua ezpainetan ixkilim.

Presiopean konkortzen eta mututzen zen herria zen gurea, zioen Graxik. Kameraren ninia Maianarekin, Yvonnerekin eta Jessicarekin ahapez ari zen Edmearengana zuzendu zuen.

- Ikerren bisitatzeko izan naiz iragan larunbatean.

- Eta nola da? Morala badu? -Yvonne zinez interesatua zen.

Maianak burua inarrosi zuen:

- Ez dugu suerterik gure semeekin, Edmea!

- Enea bederen ez da emazte gisa apaintzen...

- Errazu, otoi!

- Zer? Ez da egia ala? Herriaren alde biziaren ematea ez da ederrago?

- Baina?

Maiana uzkurra harritu bezain gaitzitu zen.

Segitu zuen:

- Gainera badakit Edmea, Iker terroristekin nahasten dizutenean zenbat sufritzen duzun. Ez du balio minaren ezkutatzea.

- Ene aferak dira. Ez duzu ene jujatzeko esku-biderik.

- Ez zaitut jujatzen Edmea. Ez zaitut gaitzes-ten. Sortzen eta hazten garenean ez dakigu egu-
nak zerekin beteko zaizkigun: bakoitzak bere gu-
rutzea badu ekartzeko eta eramateko. Ez duxu
xuk, Jessica, horrelako gogo-hausterik! Iraun be-
kixu!

Maiana abeslari zerabilkion hurbiltzen zi-
tzaion andere esposari, bera Frantxua semearen
itzalean kausitzen zela. Begia kameraren zuloan,
gogoetari lotu zitzaion Graxi: bai horixe zen, jen-
deek elkarrekin hitz egitea xerkatzen zuten eta
aldi berean eskapatzen ziren, hitz egitea baino
gehiago desiratzen bailuten, hala nola gatazka,
eztabaida, erasialdia emateko aukera, belaunal-
diz belaunaldi landu gorrotoa, beraien buruareki-
ko norbait zirela egiaztatzearren. Euskaldunak
izpiritua beti alha zuen: apaldua, umiliatua, baz-

tertua sentitzen zen, beti negar eta auhenka. Hargatik, bizitzeko era ezberdinak onartzen ez ziren bezala, pairamenak, batez ere lehen auzo-arenak, ez ziren nehoiz kontuan hartzen.

Filmatzen ari zela, kameraren puntak nortasun sakonarekiko irekitzen zion lezeaz hormatua, Graxi oroitu zen Arbideko ezagun baten administrazioarekiko ohar oldartuaz:

- Erran nionan: pasa ezadazu arduraduna eta agudo!

- Baina ez zen sail hori langilearen egitekoa...

Graxi mutu geratu zen, mundu osoa aztalpean lehiatzen zuen arbidetar abertzale-feminista haren zinkurinak behatzean. Horixe bera zen, errepikatu zuen: euskaldunak ez zuen ezer egi-ten ahal botere indartsu baten hegalpetik kanpo, izan eliza, izan notableria, izan edozein alorretako buruzagi; botere indartsu horiek halaber etsai handizat kontsideratzea maite zuen, beraren balioa biderkatzen ziotelako. Euskalduna ez zen nornahi, buruzagiekin mintzo zen, buruzagien aurka borrokatzen zen eta buruzagi zen bere herrian berean. Buruzagitza galtzen zuela iruditzen zitzaionean gaiztotzen zen, udamineko leizafin.

Erakunde armatua eskumen zeukan mendekatzeko: laburpen injustuak min egin zion Graxiri.

Izuak eragin dardaraz filmatzen zuen argazkitan hartua izatera presatzen zen plazaren erdiko jendetza: bakean eta soseguan bizitzea xede baldin bazen, erantsi zuen Graxik kamera Agatari pasatuz, herria zein euskal nortasunarekiko distantziarik ez zitzaion norberak bere gogoari zilegitu behar.

Eliza ondoko sasiak higitu ziren. Graxik Agatari eriaz lurrean sigi-sagaka elkaturik lerra eta bihurrika zebiltzan bi sugegorri erakutsi zizkion, filma zitzan. Oilo larrua hazten zitzaien eta orro-emez urrundu ziren sasiaren maldatik. Bi emazteen ikarak susmatuz, Jessica eta Theo hurbildu zitzaizkien:

- Zer ari zarete? Argazkiaren egiteko ordua dugu.

- Bai, heldu gara Jessica. Eztena agerian zeukaten herrestariei beha ginauden.

- Baia? Hauxe ikusgarria! Dena ongi pasatzen da momentuko. Theo eta biok zoriontsu gara gurekin zaudetelako, bakarrik eta kasik bakartuak etorri zareten arren.

- Ahal duguna egin dugu...

Agatak deus ez bailitzan begia kameraren zurrutagailuan pausatu zuen, solasak, ele-meleak eta karkailak bazterturik, argazkiaren ontzeko petik gora herrokaturiko jendeak jargietara nola hupatzen ziren miretsiz. Gazteenak gainean zeuden, helduak erdikoetan eta zolakoetan adindu kurkuilatuak, bata bestearen kontra trinko. Hortzik gabeko ahoak erakusten zituzten irriaren ildo urratzerakoan. Bat-batean oihu latza aditu zen: Edmea zen erori. Jendaldearen zati handia mugitu eta makurtu zen, kide gaixoaren laguntzeko. Edmea zutitu zen, arropari itsatsi belar idor ilatxak eskuz garbitu zituen eta ahurraz akotea orekatu zuen.

Jaun-andere esposak gonbidatuen artean jarri zirenerako gertakaria ahantzia zen, salbu Edmearentzat ezkerreko azpian garatzen zihoa-kion ubela torratzen zuela, lizun-aire? Artean gazteen mugimendu salbaiek aldamuaren antze-
ra plantatutako eraikuntza inarrosarazten zuten, dudak eta zalantzak multiplikatuz.

- Orain irrino bat denek -argazkilaria presatua zen.

Une horretan Agata Peterren ondora lehiatu zen, ez baitzuen potret oroigarritik kanpo geratu nahi, bakarrik eta bakartia etorriagatik, Jessicaren arabera.

Klix-klax: eta bat. Klix-klax: eta bi. Azkena: klix-klax.

Jargietan barrez bizihaztuak oro barreiatu ziren, pika-bele saldo. Batzuk jadanik mozkor. Besteak alegera. Emazteak, gurbil, andere esposak amultsuki inguratzen. Beinat aldiz hinkihanka Kastelaren aldamenen kausitu zen, uztailaren 14ko desfilea zeukala beti aipagai.

- Bakea emak gizon!

Aise aspertzen zen Kastela. Eskalea amerikanoaren maldan gerizatu zen. Fuckin' handik eta fuckin' hemendik entzun zuenean, Sebas hautatu zuen aixolbetzat, baina hau ere bere barneko zauriez mintzo zen. Edmea eta Yvonne ahapekarien aitzinetik pasatu zen. Maianak Frantxuaren zetazko zaia orraztatzen zuen. Ttottek, amaren besoa zetxikan.

Musika oihartu zenerako Pierrak Agata gerriatik hartu zuen, dantzara deituz. Agata ez zen libre eta beraz arrebarekin abiatu zen balts ero

baten urratsak errautsean marraztera. Xarlesek orduan, sekula egin ez zuena, Jeanne bere lehenbiziko maitalea tinkatu zuen, Gaxtonen sotsuaren menean. Gaineratikoak, herriko plaza-ko harizti ederraren aterpean zeuden basoak bete ahala husten. Hargatik, aharra muskilak narbaritzen ziren, alaitasuna eta amodioa goresteko antolatu bestaren bihotzean.

Graxik hori zuen gogoan, soinu arrotza antze-man zuenean. Taldearengana lasterka eta klarineta jotzen zuena adiskideki besarkatu zuen Kastelak.

- Dragan! Jin zarete beraz!

- Bistan dena Kastela, ez genezakeen horrelako ospakizuna huts egin!

DJ Katx izeneko arbidetarrak Dragan eta haren lagunei lekua abandonatu zien. Egarrri hila zen. Ostatura bideratu zen. Isiltasun une labur-aren ondotik, klarinetearen hots ezitia altxatu zen errauts zutoin baten pare, hamabi sokerako gitar-rrarenak izpiritu nahasiak kilikatu zituen eta akordeoia negarrez ari zela bouzouki xeheak poza bihikatu zuen, Otsabideko plazara Errumania eta Donau ibai erraldoiaren ezpondetako

ahaireak ekarriz. Jendea istant batez izotz geratu zen:

- Baina zer da hori?
- Buhameak hemen ditugu...

Beinatek, uztailaren 14ko doinu militarren oihartzunak tanpez ezabatu behar izan zituen. Kastelak, ametsetako kadrilla eskaini asmoz, Yvonne bahitu zuen; emaztea, mutur, urrin txarra zerion gizonaren urratsean ingumatu zen. Theo esku zartaka hasi zen eta hark ireki bidetik ezteiliarrak txaloka zinpurtu ziren. Peterrek steson handia kasko-pelatuan pausatu eta haritzen freskuran handitzen ari zen dantzarien borobile-ra eroan zituen beso bietan zintzilik zeramatzan Edmea eta Maiana. Jessicaren ezkon-jantzi zuria errautsez beilegi zen. Theok ttattarra belarrera bota eta Graxi hartu zuen.

Mila urte bazen neskak ez zuela deabruak berak itxura ez zezakeen horrelako zaldizka hunkigarririk eskaini. Zatia bururatu zenean, Theok, eskerronez eta Jessicaren begietarik at, musu mardula pausatu zion ezpain idortuetan. Martiaren sorbaldak goseti ferekatzen ari zen Sebas. Xarlesen ahurrak Josyren azpi oparoen erronda

ikaragarria haztzen zebiltzan. Josyk laztan olde bakoitzean auhen luzea askatzen zuen. Ttottek, erremedioak hartu berria baitzen, dantzarietzat erritmoa oinaz markatzen zuen zuhaitz zahararren enborrean bermatuz:

- Arren! Arren! Arren!

Eromena hedatu zen. Dragan, Vaclav, Ilich eta Georgiuk alaiki jotzen zuten soinuak arimak urratzen zituen. Agatak ordutik hara ez zuen saihets-batzarrik filmatu: denak bat ziren, bouzoukiaren neurkadaz aharrak, jeloskeriak, tristeziak ezabatuak bailiran. Errautsa laino astun altxatzen zen. Donau usaina zerion Otsabide herriari. Bestelakotasun urakan bat. Thierryk musikariei edatera eman zien. Eta berriz tzigian kutsuko aire baten azpiltzeari ekin zioten.

Laukotearen aberasgarri, Etxepareko Jason etorri zen Arbideko musika eskolan ikasteko baliatzen zuen biolina kokospean. Handik laster Mikelen txistua erantsi zitzaion musika-taldeari, herriko xantreak bere ahots sakonaz, hitzik gabeko kanta batzuk airarazten zituela. Hamabi soketako gitarra eta biolina batzuetan aldizka ari

ziren eta Draganek belarrientzat mingarri suerta zitekeen melodia ezitzen zuen klarineteaz.

Dantzan ari zen herria, dantzan ohikoan elkar ausikika bazebiltzan auzoak, jaun-andere espesak, azkaziak, dantzan sartu zen bekatu zen arren, bereterrez lagundutako apezka, dantzan halaber azkenik herri horretan zegoen giroa dastatzeko plazan ikusgarriari so kurios gelditzen zirenak oro.

Peter izerditan zen. Stetsonak aurtikiz marra-katu zuen:

- Life is a miracle!

- Mintza hadi euskara garbian, mutikoa -Kastela zaharraren orroa zen altxatu.

Donau ur-handia hegietan hazi Draganen besoartera erori zen kalifornikatzaille arraila. Lurrean zetzan klarinetea biltzen lagundu zuen.

- Eztei ederrak Euskal Herrian, isn't it?

- Yea man, fuckin' the fuck -hirugarren behatza zerura, Draganek filmetan hainbat aldiz entzuna errepikatu zion, ekialdeko mintza-moldea areagotuz.

Musika indartsuago aditu zen, jendea dantzatzetik geratu zen bat-batean, borobilaren erdian

Jessica eta Theo elkarri musuka luzean begimendu zituztenean.

Aingerua hegaldaka iragan zen.

Klinikako aparkalekuan utzi zuen autoa. Motorra eho zion. Azantzarekin batera kasete-irakurgailuan zebilen Stingen *Sacred Love* zinta berriko melodiak korrok bitxietan amildu ziren. Aitarren ikusteko antsia, New Yorken bizi zen ingelesaren ahotsak eta Manu Katché atabalari ausartaren erritmoek arinduko ziotela uste zuen Graxik: *Shut out the world behind us, put your long black dress...* Musika zinta halatan, biribilka ari zen, emaztearen gogoan aztarnarik utzi gabe.

Garrailaz estali klinikako xendetan ibiltzen hasi zenean, oroitu zen kanta berdinak lauzpabost aldiz hauteman zituela, are gehiago azken beltzaren atarian zegoenean. Aita tanpez gaizkitu zenetik asteen bietan egiten zuen hiribururako bidaia, muinetan metatu altxortegi musikalean (Ry Cooder, Chrissie Hynde, Sting, Sinéad O'Connor, Bono, Emmylou Harris besteak beste) irauteko eta ihardukitzeko arrazoiak bilatuz. Baina ez zitzaion erraz ohe zimurtuan zetzan gizonaren herio hurbilaren aurreko izuaren bazter-

tzea. Gela beilegitik ateratzen zen, negar zorian eta sabela atxikiz, ez oka egiteko. Musikak laguntza erraldoia eskaintzen zion alta, balizko etxea eraikitzeko aldamiaoa bailitzan.

45. ganbarako atea jo zuen. Erantzunik ez. Sartu zen.

Hatsartze elkor eta kolpekatua.

- Arratsalde on, aita.

Eskua tinkatu zion, ohearen ondora heldurik musu bat pausatuz kopetan. Gizonak begitartea itzulikatu eta begiz bakarrik ihardetsi zion. Ahurra trinkoago egin zen. Aitak ez zuen jada hitz egiten, zenbait aste lehenago jasan buruko odol erasotik landa. Ulertzen zuela erakusteko, eskui-neko besoa ahulki mugitzen zuen edo ninikak zituen higitzen, oraino munduaren partaide zela frogatzeko. Beldurra iraitzen zitzaion. Graxiren soan ere, menturaz, hiltzearen beldur berdina pizten zen, su berekoa, baina aitaren aurrean sentimendua neurtzen saiatzen zen. Jendeak ez ziren debaldetan uhertu behar.

Halaz, sekula aitaren begiak *ene aldia dea orai?* eskatzeko moldean bereetan bermatzene-gi baldin baziren, apaltzen zituen, lotsaz eta

agian arrapostu zintzo bezain argia ez zezakeelako hitzez bidera; ez zen ausartzen. Uneak baziren, zioen Graxik, non ez ziren beharbada egia guztiak aitortzeko gai. Hargatik garbi zegoen. Gela hits hartan egiarekin buruz buru gelditzeko ikara hotza nabaritzen zuen bakarra orduan, Graxi zela. Ez aita. Hark bazekielako. Hitzordua-
ren aiduru baitzetzan, ttattit.

Eskuen eta begien elkarrizketa mutuari ez zen ohitzen. Ohean zegoenak ele-gabeziaz gazti-
gatzen zuela sinestera heldu zen Graxi. Aditzen ausentzia. Bihotz urrakoa. Hitza premiazkoa zen. Gogoan zeukan aitarekin eroan zuen hondar so-
lasaren eduki pobrea, behin betirako gogoan zizelkatutakoa. Igande arratsalde batez joan ziz-
tzaion bisitaz; gelaratu zen ahalik azantz gutxien eginez. Ohantzearen parean plantatu zen. Aitak erran zion:

- E'hut sartzen intzun.
- Atsalde hun. Untsa zirea?
- Ba, lo'in nahi niken eta e'nun heltzen.
- Sufritzen duzia?
- Eez, bena...

Ez zuen perpausa bukatu, betazalak erori zitzaizkion etxeko norbait ganbaran ikustearekin gorputz osoa lasaitzen eta laxatzen zihoakiola. Zoriontsu zitekeen nortasunik ez zuen klinika horretan, ez hain abandonatua hots. Ezpainetan irri mehar bat jauki zitzaion. Graxik perfusioaren hari zehargitik leiho ondoko kantoian batean pausatuta bunet ilunera lerrarazi zuen begirada, biak biziaren hasiera eta bukaeraren ikurrak bailiran. Sosegatu zen: gizona bunetarekin sortu zen, eguneroko urratsetan nehoiz ez zuen kitatu eta pariatzekoa zen garaitezintasunezko seinale erregetiarra hobira eta Josafateko Soroetara eramango zuela.

Bizitza laburbiltzen zion errautsez, hautsez eta izerdiz emokatu buruko umilak. Hargatik, igande hartan, jada hatsartzeko nekeziak zeuzkan arren, aitaren isiltasun tematsua akiduraren gain jarri zuen. Partitzean, hiltzera zihoan haragiaren berotasunak harritzen zuela, pott presatua matelan txertatu zion eta agur lainoak plegatu zituzten:

- Jinen nitzaitzu etzi.

Hatsartze elkor eta kolpekatua.

Aitaren isiltasunak kezkatzen zuen. Herrirako bidean Graxik ez zeukan pentsamendu minberagorik jorratzeko. Hatsartze elkor eta kolpekatuek gizonaren kokotxa dilindan eta ahoa zabalik geratzera behartzen zuten. Airea premiazkoa zuen eta kantitate handian. Airartze latz bezain dorpeak batzuetan hitz eskasiaren harrobi larria zulatzen zuen, biziaren segurtatzeko hain garrantzitsua zen oxigeno ttakak nonbaiteko linboetan zintzilik baileuden. Molekula bederaren xerka joatea komeni zitzaion, gizonaren begi geldoetako arranguraren hedadura lekuko.

Aitak bizirik irauteko zegizkien indar erraldoiak menean, orduan bai, zinez ulitzen zela Graxi eta *laguntza* galdatuko zuela! Baina laster, mendeak ziruditen segundoak ahitzean, birrikak ozenki eta neurka naturalagoan husten eta betetzen sumatzen zituen.

Graxiren izpiritua alha zebilen: igande aipatu hartan, erizain nagusia edo familiako medikua deitzekoa zena? Eta autoan zebilela ez aski eginaz hobendun sentitzen zen, herioa bezalako gauza itsusi eta hitsaren etorreraz errudun. Iluna jaistear zela, izpiritua desbideratu zitzaion kulpa-

ren zurrunbilotik aitaren berekiko mututasunaren oinarrien aztertzeraz; halaz, injustua zen arren, gertakaria gizonaren bereganako betidaniko kexuaren gain jarri zuen. Nehork ez zion hitz egiten. Maitaleek kidearen kitatzeko baliatzen zuten teknikaren pare itxuratzen zuen elehustasuna: metaforikoki larru-azala larrantz ziharduenari beste batengana zihoazela nola erran ez jakin eta isiltasun-harri bihurtzen ziren.

Hiru egun, hiru hilabete zein hiru urteren buruan, bereizketarekiko zehaztapen eskasak mila puskatan barreiatzen zuen Graxi, zartatzen, hausten, zira arrosezko panpina: zorionik ez zen. Halaz, ohean zetzanarena asmatuzko mende-kuaren bizkar ezarri eta negarraren beroa oldartu zitzaion betazalen izkinan. Aitaren herioa iragarria izanki eta alaba zen haren mezulari herabea.

Graxik berrogei urte zituen. Ezkongabea zen. Gaurko menderako kanonekiko gorpuzkera ingrata zeukala ager genezake: txikia, lodikotea, papogabea, beltzarana, erdi-mutiko. Itsusi kausitzen zuen burua. Ohaide bihi batek ez zion ederra zenik nehoiz azaldu, are gutxiago amodiorik

baimendu. Beti arropa ilunez behti zen eta ikusezina bilakatua zen; karrikan demagun ibiltariak kuskatzen zuten eta deplauki haren presentziaz ohartzean, harritzen, loriatzen edo haserretzen ziren. Jende-kalitaterik ez zitzaion onartzen eta mintzatzea zilegitzen baldin bazioten, akats oroz aberats zela azpimarratzen zuen, barre etsia ez-painetan dildilika *sortzeagatik barkatu* ahoskatzten bailuan.

Maitatua eta jende-gisa kontsideratua baino, hazia izan ordez gogorki hezia zutela iruditzen zitzaion: konparaketa poetikoa sobera garatu gabe, nahar artean eta lur hiletan handitu eta lilitutako arrosa zuria zen. Aitarengandik ele bat espero zuen unean, mugak eta bizitzako esperientziarik bortitzenak, burdina gorritz markaturik, gostariak gusta, larruan pairatzera behartua izan zela konturatzen zen Graxi. Itsumandoka gehienetan. Galdeei ez zihoazkien erantzunak erreusitzen zutenen partetik erdietsiz. Frustrazioa areagotzen zioten.

Anitzetan bidez engainatzen zen, hutsa zein bekatua preziorik garestienez ordainduz. Samurtasunaz eta maitasunaz enorant eta ez-jakin

zebilen. Destinuaren aztarnak finkatzeko gai ez zen hosto zuriekiko liburua zen. Bere ez-izatearen deboila fisikoa besteen begietan irakurtzen zuena. Munduarekiko funtsik gabeko kalaka ugari eraman eta egiazko solas gutxi trukatu zuelako. Laster berandu zatekeen. Autoaren ilunean, musika eho zuela, *hori guztia* preseski zeukan bihotzean iltze herdoildu, aitaren isiltasun mingarriaren mailuaren pean.

Hatsartze elkor eta kolpekatua.

Gurasoren baten herioa hurran sentitzen zenean, gauaren erdian norberaz dolutzeko ordua zabaltzen zen. Batzuk *zeruetako erresuma* lehian, ez ziren tristatzen: aita edo ama azken hatsetan ikusi eta esperantza lantzen, iraultzen eta zaintzen zuten oraino. Graxi aldiz, hiltzea usnatuko zukeen kabala errabiatuaren maneran zebilen: zanpa-auhen luzeko zakur, zurrunga xehe eta entzunezineko erle, bakardadea deitoratzen zuen otso-eme. Herioa leitzen zuen aurpegi horaildu eta gristuetako matela edo kopetetako arroiletan. Herioa leitzen zuen hatsartzeko moldean. Soakoetan. Eleen mamietan. Ametsetarik ezpata zilarrak dantzan zekuskien adiski-

deen ahurretan. Dardar eta egarri jaikitzen zen orduan.

Hiruzpalau egun herioa agitu aurretik karne-tak, kaierak, kontabilitateko liburuxkak *dad is dying* oharraz iluntzen zituen, ezinbestez iragarritako errealitateak sinesgarritasuna ukatuko zion fikzioan urtu nahiaz. Eroa eta irrazionala zela sinesten zuen, neurriz kanpo. Arrunt ment-sa, aita hilen zelako ustea kolkoan ereiteko, in-gurukoak arrangura ez eta gizona hobera ari zela errepikatzen ziotela. Barneko sua eho zuen, lagun hurkoen konfiantzaz asebetetzeko: bihar-ko geroa sordeis baino sordeisago imajinatzen zuen beti. Lasaiturik hondarrean, eskuan arkatza baldin bazuen idatz zezakeen: aurrebizitzen dudan herioa misterio bat da eta herioa da nire jakitate eremurik zabalena.

Ohean zetzan gizonari behatzen zion, perfu-sioaren hariak armiarma sarea ehuten ziotela. Hatsa nekez baino nekezago biriketaratzen zi-tzaion. Graxik hor berean eta berekiko, aitaren gorputz geldoaren aitzinean, heriotzak bizitza nola kateztatzen, mugatzen eta baldintzatzen zion arrapasatzen zuen: hainbat urtez ez zen

egun bakar batez jaiki, hilko zela eta etsiduraz hil *behar* zuela asmatu gabe. Karrika zeharkatzean, kuskatuko eta zitzikatuko zuen autoarekiko errekontrua desiratzen zuen.

Mihi-kolpe soilaz ezaba ez zitekeen aspaldiko istorioa zen. Alabaina sortu omen zen anai-arreba hilen ordezkari, ordezko, ordain, bazko-egun bateko mirakulua bainaneko izate propiorik ez zuen eduki. Hala uste zuen behintzat. Sendiko hilak oro bazerabilzkion halaber buru-onaren itzalean, dantza eta ingurutxo zoroan, batzuetan bizia trabatzen eta besteetan bizitzeko lotsa gerizatzen. Iruditzen zitzaion halatan, bizitzaren ezpondetan aiduru zegoela, zeren aiduru ordea ezin finka.

Leinuaren herio memoria zen. Haurrean beldurra eragiten zioten amamaren mantalet eta kapeletak zein armairutan zeuden bazekien, hil mihise amironatuak, ezko-argiak eta izai merkeko kutxa distiratsuren gainean pausatzen ziren hornigailu sailduak. Errituak ezagutzen zituen: frankotan aditua zuen, norbait zentzean, baserriko nagusiak erleak abisatzen zituela:

- Erle maiteak, etxekanderea hil da...

Aitak eskuineko ahurra mugitu zuen.

- Erle maiteak...

Klinikako gela batetik zakur errebelatu baten zaunka luzea oihartu zen. Arima iraitzi zitzaion. Hil kanta baten abesteko premiak gorputz osoa urratu zion.

Hatsartze elkor eta kolpekatua.

Negu hartan elurra egin zuen nasaiki, bazterrak mantal lodi batez estaliz. Auzo batek mundua utzi zuen. Hil-jarraigo iluna bidean pasatzen segitu zuelakoaz bakarrik oroitzen zen Graxi: lehen auzoa gurutze zilarra zetxikala, apeza bi bereterrekin, zaldiek tiraturiko orga batean sokaz eratxiki kutxa, doluz apaindu jendalde trinkoa eta gibelean, isilik eta burua apal etxeko labrita, denak ere elurraren zurian beltz. Fededun bilduei kea zerien ahotik.

Beharbada orduan zuen lehen aldikoz entzun *betiereko zoriona hil honi eman otoi Jauna* ahai- rearen melodia umila. Ez zezakeen deus segur- ta, denborak memoria higatzen baitzion. Seni- deak hotzez karkara imajinatu zituen, mendien bestaldetik etorritakoak barne. Etxetik elizara zeuden hiru kilometroetan oinak bustirik eta aur-

pegiak gorriturik bazebiltzan. Hitza zuhur zera-bilten. Menturaz, Jainkoaren Egoitzara heltzea ontsa estimatuko zuten, hango bero eta aterpeaz gozatzeko. Intsentsu eta ezko usainak agian, salbatuak zirelako seinale zitzaizkien.

Alargun eta hurrenez aparte, ez zen hipako ozenegirik aditu. Heriotza bizitzaren zatia zela zirudien, suerte mota bat ezen adinean harategi zihoazenek oraino hatsaren hartzen jardutea salatzen zuten:

- Jainkoak hemen ahantzi nu ala?

- Ez zitela inketa Erramun, jinen zautzu ba aski goiz.

- Alaxokotzia... Jin bedi arren, prest nizano.

Heriotzarekiko ohiturak arras barneratuak zeuzkan arren, Graxik izua nabaritzen zuen, batez ere begien ortzaizean aita flakutzen eta ahultzen ari zihoakionean. Bizitza bakuna zen eta behin baizik ez ziren, salbuespenak salbu, gurasoak galtzen. Ezin erranezko dolorea zen. Halaz, gerlari abiatzeko plantan, kantatzeari ekin behar zela murmuratzen zuen emazteak. Aitaren gorraipatzeko hitzak arrakutzen saiatu zen.

Ahaire monotono eta lanzinantean hasi zen gizonaren itzalak eta argiak zerrendatzen, garaitzintasuna azpimarratuz lehenik. Antzinaroko Mediterraneo hegietako andere saldoko partaide zela irudikatzen iritsi zen: beltzez jantziriko familia ezberdinetako mutxurdin adinduen taldean zegoen, itsusi edo jainkoen zein etxeko zaharren artatzeko ezkongabe atxiki zitezkeen emazteen erdian. Herriko edonor zentzen zenean, aberats ala pobre, haren merezimenduak jendaldearen aurrean laudatzeko zeregin berezia zuten alaina. Halaz Graxi, aita hedailo beha zegokiola, Hektorren ohoreak abestuko zituen *Iliadako* Helenaz alda zitezkeen:

- Troia zabalean, denek gaiztoki begiratzen nautenean, nehor ez baitaukat nereki on eta ezti izateko, halatan neure bihotz kolpatuaren aioxolbean zutaz bezainbat nitaz negar dagit.

Herioa hurbiltzen usnatzean hala zen, etzidamuko hilotzaz baino, norberaren idatziriko balizko suntsiketa itsaso galernatsu bilakatzen ziren malkoak.

Hatsartze elkor eta kolpekatua.

Euria zeharka ari zen, klinika isileko bitrak astinduz. Soa kanpora hedatu zuen Graxik, ohean irudiz azkenarekin guduka zihoan gizonaren begiei ihes. Txapela ikusi zuen leihoaren maldan eta marmarika hasi zen: herioak txikitik troxatu zaituena, zu, neure aita ez zaitezela hil, ez hil berderen eni hitz bat erran gabe, mintza zakizkit, lehen idien aitzinean hots emaiten nenbilenean mintzo zintzaizkidan bezala, ote eta iratze biltzera auzoen laguntzera gindoazenean bezala, mezatik landa hilerrian otoitz bat murdukatu ondoran, karamelo eta karanbar ezti erosteko libera soila ematen zenigunean bezala, Donapaleuko merkatura joateko bi oihuz iratzarrarazten edo ardiak Lakabirako artadira eskapatzera uzteagatik larderiatzen gintuzunean bezala. Mintza zakizkit. Isiltasun hori ez dezaket pati. Zure ninike-tan neurekiko erasia irakurtzen dut, ez nazazula erantzun ments abandona, bestela bizi osoan so horren kezka putzu amilgarri gisa atxikiko dut, damuzko makila: mintza zakizkit oraino.

Ez dut zure hatsartze elkor eta kolpekatua gehiago aditzen: nahi ote duzu medikua dei dezadan? Lotsa naiz aita. Ez zaitezela joan. Besoa

kopetaratzen duzu. Betazalak apaltzen zaizkizu: loeriak eroaten zaitu. Ahoa zabalik pausatzen zara: zergatik ez didazu hitz egiten? Alta, ez hain aspaldi, egoera gogorrago zenean, baten edo bestearen hiltzea jakitean, ele kitzikariak ilkiko zitzaizkizun:

- Hua're juan dun ni beno lehen.

- Etzena azkarki eri?

- Haaa... Hameste kalapita! Itxuraz mundua berak iretsi behar zinan.

- Iduri'izi kuntent ziela! Etzu urrikiik ala?

- Urrikia? Etzinan urrikiik ez haak. Hor dun orai.

- Eztuguia noizbait hil behar?

- Omen.

Aitaren ihardespen ezin-sinetsiaz oroitzean, klinikako gelaren tepoan, hatsaren erritmo motelarekin dantzatuko zukeen irri ertzoa askatzear zegoen Graxi. Karkara doiak buru-zokoa bete zion, zarta eta bazterrak ezpalez ziliportaka. Etxebarneko Jakes zendu zelako berria zekarkion auzo bati, orduan euskara ongi ez zekien anaie-tarik batek egin zirtoa errepikatu zuen berekiko:

- Ba, ontsa'uzu.

- Goiz huntan partitu'uk, ttume-ttumea.

- Denak hil behar tziu.

- Bena mutikua ze'ari hata hi? *Denak hil behar tziu*: errak denek hil behar diuk alo!

- Barkatu...

Anaia ahalketua sukalderatu zen, Jakesen lehen auzo xifritua itzaletik segika zekarrela, madarikari. Aita, Etxebarneko nagusi zaharraren ere pataska gorrian ari izana zela burutu zen Graxi. Alabaina, haur zelarik oraino, buhameak bazter orotan kurri ibiltzen ziren garai loriosetan, *erremenbramendua* deituriko herriko funts eta etxaldean berrantolaketa xedea eraman zen. Espertak, geometrak eta politikariak etorri ziren laborantza eraginkortzeko auzoen arteko lurren esku-aldaketa sustatzeko eta justifikatzeko.

Jakesek nahi zuen atsolutoki Lakabira bereganatu, zedarrietan han hara zegoen iraztor heze baten trukean. Aitak ez zuen horrelakorik onartzen eta mehatxuengatik, eskaintzak ezeztatzen zituztenen izenak enkre gorritz seinalatuko ziren, Lakabira baserriaren mengoan mantendu zuen. Igandeetan, herrira zihoanean, Graxik maite zuen, zakurra ondotik zeukala Bordaraino

oinez hupatzea eta handik, urrezko leku perfektu eta karratua zen Lakabira mirestea; aldi berean alkateak antolatu bilkuretarik landako tentsioaz ezkaratzean sartu orduko aita husten berrixuratzen zuen, emazteari eta haurrei larde-riaz.

- Hail anoka...

Umeren batek botila berdearen tutuna tinkatzen zuen. Gizonak ele-gaizto zerraikan:

- Ene hiru hautinak ez daztatela ebatsiko!

Alajinkoa ez!

Hatsartze elkor eta kolpekatua.

Mintza zakizkit. Graxik bere nahikundea aitari telepatiaz helaraziko zuen ahal izan bailuan. Loeriatik jalgitzen zenean, gizonaren ezpainak mugitzen jarraitzen zituen, baina hitz bihirik ez zitzaion jaukitzen: ohituraren arabera, ardura bereber mintzo zen aita. Ez zuen nehoiz gaurkotasun lasairik jastatu ohean mutu zetzan gizonak: inguruarekiko hiruzpalau elkarrizketaren abantzamendua bazeukan beti. Batzuetan, ustez inork ez ziola behatzen, goraki ari zen, gertaturikoa komentatzen eta emango zion arrapostua apailatzen. Antsiak eta barne-minberatasun han-

diegiak zuten gerizarik gabeko gerora akuilatzen.

Neskak halaber, laruari lotutako dote gisa ulertzekoa zen, galdeak, dudak, segurtamen izpiak, erantzunak, hipotesiak eta anitzetan ondorio hutsalak zizelkatzeko gai zen alimaleko irrati bat zeraman kolkoan, ahots etengabe bat, lotarako bakarrik isiltzen zen murduka zurrun bat, menturaz ametsetarik eleka ari zitzaiona. Bazezien jende zoriontsuek ez zutela horrelako plomuzko tramankulurik burumuinean trebes, bazezien haiek interlokutoreak erraz kausitzen zituztela kezka gehienen arintzeko, izan senar zein emazte, izan adiskide, izan ezagun.

Bakartasunaren sentimendu leherkorrak ez zaplastatzeko, noiztenka ernatzen zen ahots hori bera, ulutxa nahasi, aitaren ahotik herotsik gabe jazartzen imajinatzen zuen, hor klinikako ganbaran, eta dolorea, puñal zorrotz, zutundu zitzaion bihotzaren basamortuan. Hasperenkatu zuen:

- Mintza zakizkit aita, otoi...

Hautsiko zen Graxik aitak ez baldin bazion hitz egiten. Aditza, katea zen. Eterrez usaindu ospitaleko zeldaren murritzean, behin erraiak

xahatzen behatu baitzuen astiro, lagunak bere aitaren pentsa-indarra nola bereganatu zuen agertu ziola oroitu zen. Adinean zihoan arren, haurtzaroko debekuak oraino izaera osoa baldintzatzen ziotela zioen. Mundua ukapen zitzaiola salatzen zion.

- Ez nuen ezeren eskubiderik eta gaur berdin, hormak arrasatuz bizi naiz, uhargi. Mezara joateko edo jendeetaratzeko ahalkea sartu zidan. Biloak, besoak eta zangoak gorde behar nituen, udako berorik minenean ere, erakutsia izateko gai ez banintza, nonbait itsusiegi. Eta egiaz, itsusia bilakatu naiz. Molde batez aitak txikitatik errautsi ninduen, nitaz ahalke zelako. Ene ingurukoak zu barne, aitaren pare, nitaz ahalke direla sinesten dut.

- Ez, ez dut zurekiko horrelako sentimendurik.

- Ez dezaket jada jasan gurasoek umeak apa-
lesten dituztenean, karriketan edo dendetan
ahoak eman ahala: *ez zara deusetara helduko*
edo *sortu zarenean urkatu behar zintudan* erre-
pikatzen diete eta ele makur horiek gero, nora-
haize-ikur, baliatuko dituzte egunero. Ez dira

konturatzan zein hitz larriak ahoskatzen dituzten, maizenean haurren onerako ustez. Haurrek herioa baizik ez dute gogoan, herioari esker askatzeko lehia, bizi osoa iraun dezakeena, hil ez izanaren damua eta gainera maitatuak ez direlako, ez dakite maitatzen eta maitatuak izaten: ez dute nehoiz ikasi. Etxekoek gutxienez, umeak laztantzen, ohoratzen eta sustengatzen jakin behar lukete.

- Ez da erraza bizitzea...

- Ez noski -ihardesten zion lagunak-, batez ere hastapen-hastapenetik dena gaizki borobiltzatzen denean. Begira, ni sei urtetan, jadanik ezkor aire batekin eskolaratu nintzen: tatxa bat neukan mihi puntan, ez nuelako ikasgelan erabiltzen zen hizkuntza ezagutzen. Salbaitarik nintzen. Baztertzen ninduten eta errientsa nitaz trufatzen zen, gaineratiko haurrak irri eginaraziz. Bihotzean nuen ahalkeari gizarteak pairarazten zidana erantsi zitzaion eta paralesiatua geratu nintzen. Ahalke horren zama larria horma jazaritzen zait, gizon baten aitzinean amodiorako biluztera bortxatua naizen bekanetan...

- Arren utz ditzagun agerpen tristeok -artekatzen zuen Graxik zintzurra tinko-, eta goazen mozkortzera!

- Hordimenak ez nau salbatuko.

Hatsartze elkorra eta kolpekatua.

Memoriaren bihurdikitze antzuak akitu zuen, laster zenduko zen aita etzanari so zegokiona. Hargatik mara-mara jarraitu zuen: lagun harekiko solasetik lekora, lau hilabete eskasaren epean, egunkarian irakurri zuen bere burua ibaira bota zuela, loak hartzeko erremedioak alkoholarekin nahas irentsi ondoan. Inork ez zuen kidearen jestu iluna ulertu, ongi pagatutako lan segurua eta apartamentu ederra bazuelako. Egia zen, bizia materialki lortu arren, ez zela aise garaizegi sufritutako ahalkearen harrak karrakatzten zuen zurrunbilo mentaletik salbo ilkitzea, partikulazki laguntzarik gabe.

Graxik frankotan aholkatzen zion psikoanalista batengana joatea, baina haren orduko arrapostuaren oiharra ernatu zitzaion klinikako ganbara mutuan:

- Parasitatzen nauen gaitzaren erroen ikeretzea, aitaren trahitzea liteke neuretako. Lotura

negatiboa izan arren, enetzat lotura da halarik ere, manera bitxi batez, leher eta bizi-kemenaz hustuz, zuhurki baizik ez baldin bazen ere, maitatu ninduelako seinale bat. Hiltzen nauen seinale bakarra. Hautsi nauen oroz neure behin betiko harekiko sumisioaz segurtatu da. Nabaritzen dudan ahalkeaz ahalke naiz eta horrek isiltzera eta errealitatea jasatera kondenatzen nau...

Aurpegia apaltzen zuen adiskideak, Graxik gaurkoan, zegien eran, lur gorrian zizelkatu Asineko erregearen maneran azpiko kokotxa dil-dil hatsartzen zuen gizonari begira. Zintzur ezpondak lardaskatuz igotzen zitzaion airea eta, sekula aski ez bailitzan, biriketan behera zurrumilatzen, haize-uholde. Premiako hatsa loditzen eta haragitzen zihoakion, zaina noiz nahi tapa zezakeen birla erraldoi bilakatzeraino. Ikara zen neska, eta bat-batean pasagian hara eta hona aferatuan zebiltzan erizainaren bila abiatu zen.

- Untsa da aita?
- Baa, lo dea?
- Bai, bena...

Erizainak azalpen saioa moztu zion, eztiki:

- Utz azu lo egitera.

- Banoa orduan...

Graxi aitaren saihetsera itzuli zen, karrankaz hatsartzen zuenaren mateletan despeditzeko bi musuren pausatzeraz. Klinikako atarian negarrez urtu zen. Autoan malkoak ibai bilakatu zitzaizkion, hatsartzearen ozena eta galdeekiko erantzun ezaren samina gogoan. Bazekien, jagoitik, *zergatik ez zait mintzatu* eskatzen zinpurtuko zela, zalantza eta itxaropen artean urratua. Biharko egun bakoitzean, baldin eta... Hainbatean jada keinka larrietarik atera eta aita ez bide zen egundainokoan hilen. Halatan, arranimatze-guneetarik jalgitzean etxaldeko sukaldean espantuz ari zen, osasuntsu berriz:

- Ez zuan enetako aldi huntan!

- Doietarik ha.

- Alajinkoa... Eta ni hemen...

Hatsartze elkor eta kolpekatua.

Mintza zakizkit aita galderatik *zergatik ez zait mintzatu* arranguratsura lerratu zen hiriko karriketarik kopeta ilun zebilen Graxi. Igande arratsalde hartarik hiru egunen buruan, klinikatik telefonatu zioten gizonari azken ordua zetorkiola errateko. Alabaina, eraso zerebrala erasan zuen

astelehenarekin eta ordutik hara bisitatu zute-
nek ere ez zuten harekin hitzik trukatu. Graxi
gaizki zen, gizonaren mututasuna sumatu eta
bertan ez zelako mediku baten bila abiatu: zerk
bada jargian itsatsirik atxiki zuen? Aitaren herio-
aren hobenduna sentitzen zen nolabait.

Geroago arrazoiaren xenda zulatzen zue-
nean, bizia horrela zela eta ez zuela den-men-
dreneko errurik mailukatzen zuen. Ez zen ordea
arras sosegatzen. Gorputza dardaraz ari zi-
tzaion. Negarra bazerion. Aldamenean norbaiten
behar gorria nabaritzen zuen, hitz egiteko eta
manera berezi batez kontsolatua izateko. Atze-
rriko adiskide min haiek deituko zituen eta pena-
ren zama elkarrekin garraiatuko zuten.

Klinikako gelara heldu zenean, aita hariz eta
monitore argitsuz setiatua ikusi zuen. Ahoa eta
sudurra kartzelatzen zion tresna uhargiak hatsa-
ren abiadura biderkatzen zuen, irudiz erritmoan
ari zen monitorearen hots labur zehargiarekin
jostari. Zintzur korroka eta bip mekanikoak. Al-
dizka. Batera. *Hondar borroka* epaitu zuen Gra-
xik. Betazalak apaldu zituen. Minutu zenbait
oraino eta hatsartze ahula baimentzen zuten ho-

diak ilkiko zituzten, karranka motz eta bip ozenak geldiaraziz.

Aita! oihu egin zuen, borreroak abandonatu-ko zukeen biktima, desesperaturik. Intziri berdinak libratzen zituen, bakoitza beren maneran, bai aitak eta bai Graxik. Uhin-hotzaren igoera nabaritu zuen neskak bizkarrezurrean. Soa leihotik hegaldarazi zuen. Erizainak bazebiltzan alde-rik alde, uneak den-mendreneko berezitasunik ez eta herioa erabat arradoa bailitzan. Medikua hurbildu zitzaion:

- Atera zaitez.

Ganbaratik jalgi zen. Eterrez eta sendagailuz urrineztatu klinikako pasagia beilegian, eskuak aurpegiratu zituen. *Aita lama sabactani?* Murmuratu eta bitxiki, hortik aurrera bete-betean bizi zitekeela irudikatu zuen Graxik. Trenpu txar-aren arintzeko, jartoki bat xerkatu baina ez zuen ezer kausitu: zutik geratu zen. Karranka latza antzeman eta orduan buruhona zitzikatzen zitzaio-
la pentsatu zuen. Auhentz labur hark gelako hor-
mak zeharkatu zituen. Itxuraz, klinika eta mundu
osoa larrantz zitzakeen, Graxi suntsituz biden-
bar.

Azken hats haren molekula bihurtzen ari zen, bera ere husten, erretzen, ezeztatzen, oinarrizko kaosera itzultzen. Kaos hartarik alabaina ibiltzen eta jendeekin solastatzen ikasten hasiko ote zen? Herioak amodio bekaitzak lurrintzen zituen, egiazko maitasun ipuinak zilegitzeko. Malkoak dilinda zeuzkan. Soa nahas. Erizainak bultzatu zuen:

- Zatoz. Bukatua da.
- Badakit...

Jadanik hilotz zetzanaren gelan sartu zen, herioaren misterioaren jakile bakarra bailitzan. Nini txikia zen. Umea. Haurrotza. Mukizua. Lehergarria. Erizainak gogortzen zihoan aitaren parean utzi zuen. Buneta han zegoen beti, leiho hegian.

Oroitu zen. Nabala ukaldia zen. Odola kope-tan behera zetorkiola imajinatu zuen. Aho-sabaia karastu zitzaion: edozein esteketarik libre zen. Mugaide galdu berriaren sensazio beroak, hor-matzen zihoazkion zango-besoak epeldu zizkion. Uda eta aita belar epaiten irudikatu zituen: barrukian idiak, Katzo eta Mantxo uhalez uhal uz-tartzen ziren, abere-estalkiak bizkarralde abera-tsetan pausatzen, kabalen muturrak ahate edo

antzara urrinez torratzen, ulu beltz kitzikarien amoreagatik. Gero idiak loiroratzen ziren, erromatar enperadorearen barbaroen aurkako garai-pena ospatzeko bezain eder eta distiratsu.

Batzuetan Graxi idizain ibiltzen zen, baina gehienetan ohorezko kargua Pierra anaiari jaukitzen zitzaion. Etxeko bidean mutikoak orduan, akuilua sorbaldetan gurutze goiztiar, idiak ibaier-tzeko pentzera gidatzen zituen, *behia be*-ka. Aita ez zen sekula urrun. Edo aitzinean zegoen, epaiteko makinaren olioztatzen eta burdinazko juntetan kokaturiko belar puskak eskuz kentzen. Bai hori zitekeen, Graxik aitaz atxikiko zuen itxura: munduaren aitzinean hotsemaile, bere trakako etsaien aurkako borrokari, irria maite zuen urtxo eta otso errabiatu aldi berean. Gizon gogorra. Bortitza, bere eta ingurukoekiko. Barkatzen ez zekiena. Aitaren azkenak Graxi askatu zuen eta barkatuko zion, orokorki.

Garaitezin izan arren aitak amore eman zuen.

Aspaldiko Mehainerateko xendra hertsian, behialako Eguberri hartan aita nola, Graxi herioak baketzen eta lasaitzen zuela zirudien etxeko

jaun ohiari buhameen gisara mintzatu zitzaion,
umekia adina distira zebilkion irri xehea ezpaine-
tan:

- Apaitapa? Jopoapan zipirapa beperapaz?
- Epenepe tepenoporepeapa jipinapa dipina-
pat...

Erantzun ziona? Mentalki eleka segitu zuen,
tristura sakonaren oihalaren argi zuloetarik mai-
tasuna birla kotoitsu jazartzen zitzaiola:

- Apaitzinapa opordupuapan...

Sabelaren barnetik oldartu garrasia ez zuen
ahantziko.